

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

Előfizetési felhívás

Tisztelt Olvasóink, Előfizetőink!

Lapunk jövőre a 28. évfolyamába lép.

A folyóirat előfizetési díja a 2019. évre változatlanul 4800 forint.

A lap emailen fizethető elő a számlázási adatok és a megrendelt példányszám megadásával, a Könyvtári Intézet titkárságán, Csaba Attilánának címén (csaba.attilane@oszk.hu), Az előfizetésekkel, számlázással kapcsolatos kérdésekkel is hozzá lehet fordulni.

Ha már volt előfizetőnk, kérjük, ne feledje el megújítani előfizetését! Az előfizetés meghosszabbítása nem automatikus.

Az előfizetők számára a nyomtatott lapszámok megjelenésével egy időben, teljes szöveggel, elektronikus formában elérhető az adott szám tartalma a Könyvtári Intézet honlapján. A hozzáféréshez szükséges jelszót a felhasználónak külön igényelnie kell a Könyvtári Intézet titkárságán, szintén Csaba Attilánánál.

Cikkeink a nyomtatott számok megjelenéséhez képest fél éves késéssel olvashatóak az archívumban és az interneten, szabadon hozzáférhető formában.

Érdeklődésüket, megrendelésüket előre is köszönik a szerkesztőbizottság tagjai!

Iskolai évkönyveket (értesítőket, érdemsorozatok) keres az OPKM!

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) felbecsülhetetlen értékű különgyűjteményt gondoz iskolai évkönyvekből. Az iskolai évkönyvek – vagy régi nevükön iskolai értesítők – a nemzeti kulturális örökség részei. Kis példányszámban jelennek meg, így különösen fontos módszeres gyűjtésük, megőrzésük, hiszen a családtörténetet, iskolatörténetet, neveléstörténetet, életutakat kutatók számára pótolhatatlan források. Több más intézmény is rendelkezik ilyen gyűjteménnyel, de az OPKM-é az egyik legnagyobb. Hiányok viszont így is vannak benne minden korszakból. Ezért kérjük a lakosság és az intézmények segítségét az állomány teljesebbé tételéhez.

Ha van a birtokában iskolai évkönyv, akkor kérjük, ellenőrizze le, hogy az OPKM állományában van-e! Ha nincs meg, akkor szívesen vesszük a felajánlást.

Az OPKM vállalja, hogy

- az állományából hiányzó műveket
 - állományba veszi,
 - tartósan megőrzi, nem selejtezi,
 - szakszerűen feldolgozza,
 - kutatók számára szolgáltatja,
- közlésezi az adományozók névsorát (ha kéri/engedélyezik)

Egy évkönyvből két példányt őrzünk meg. A példányok ellenőrzésével kapcsolatban honlapunkon talál információkat: http://www.opkm.hu/?lap=dok/dok&dok_id=15

A keresésben szívesen segítünk:

- személyesen a könyvtár nyitvatartási idejében: K-P: 10.00-19.00, Szo: 10.00-14.00
- telefonon: 06-1-323-55-72 vagy 323-5553
- e-mailben: csillag.beata@opkm.hu
- a beazonosításhoz a következő információkat kérjük:
 - település
- iskola neve (vagy a borítón szereplő cím)
 - tanévek
- Segíti a beazonosítást a borító olvasható képminőségű fotója.

A példányokat várjuk

- Budapesten az OPKM-ben, 1089 Könyves Kálmán krt. 40. (Népliget, Tündérpalota)
 - Postacímünk: 1581 Bp., Pf. 14. (Utánvétellel semmiképpen ne küldjenek semmit!)
- egyéb szállítási lehetőségek Tolnai Józseffel egyeztethető: tolnai.jozsef@opkm.hu; 06-1-323-55-12

A példányba, a csomagba helyezzenek el információt az adományozó nevééről, elérhetőségéről!

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

27. évfolyam 11. szám

2018. november

Tartalom

Könyvtárpolitika

Ásványi Iлона: Egyházi könyvtári szolgáltatási modell 3

Műhelykérdések

Czupi Gyula: Nyitás előtt, zárás után. Javítani a városlakók komfortérzetét..... 22

Lencsés Ákos – Sütő Péter: Online tartalmak konzorciumi beszerzése 28

Konferenciák

Bánkeszi Katalin – Szepesi Judit: MoodleMoot konferencia Debrecenben 34

Dancs Szabolcs – Koltay Tibor – Németh Márton: Adat- és tudásmenedzsment
a posztigazság korában. Mozaikok az INFINT Information Interactions
2018 nemzetközi konferenciáról..... 39

Olvasás

Szommer Edit: Harcoltunk a kilencfejű sárkánnyal 44

Könyv

Monostori Imre: Életmű-bibliográfia Tüskés Tiborról 48

From the contents

- Ilona Ásványi:* Ecclesiastical library service model (3)
- Gyula Czupi:* Before opening, after closing hours of the library – Improving local people’s wellbeing (22)
- Edit Szommer:* We were fighting with the nine-headed dragon – bibliotherapy for disadvantaged students (44)

Cikkeink szerzői

Ásványi Ilona, a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár igazgatója, az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének elnöke; *Bánkeszi Katalin*, az OSZK Könyvtári Intézet címzetes igazgatója; *Czupi Gyula*, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár igazgatója; *Dancs Szabolcs*, az OSZK főtanácsosa; *Koltay Tibor*, az Eszterházy Károly Egyetem, Jászberényi Campus főiskolai tanára és a Tudástechnológiai Intézet vezetője; *Lencsés Akos*, főkönyvtáros, EISZ Nemzeti Program, MTA Könyvtár és Információs Központ; *Monostori Imre*, irodalomtörténész, kritikus, pedagógus, könyvtáros; *Sütő Péter*, könyvtáros, EISZ Nemzeti Program, MTA Könyvtár és Információs Központ; *Szepesi Judit*, az OSZK e-learning tanácsadója; *Szommer Edit*, tanító, művelődésszervező, biblioterapeuta, Budapest IX. Kerületi József Attila Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Dancs Szabolcs, Mezey László Miklós, Németh Márton,
Szeifer Csaba, Venyigéné Makrányi Margit**

Szerkeszti:

Béres Judit

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Fehér Miklós**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

**Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap**

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Ásványi Ilona

Egyházi könyvtári szolgáltatási modell¹

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!
Kedves Könyvtáros Munkatársaim!

Elsőként szeretném megköszönni a meghívást és a felkérést erre az előadásra. Szeretném megköszönni azt, hogy egy egyházi könyvtár – ugyan Magyarország legrégebbi könyvtára – könyvtárosaként és az Egyházi Könyvtárak Egyesülése elnökeként itt lehetek. Egyben szeretném megköszönni itt és most az egész könyvtáros szakmának, minden, a magyar könyvtárügyet tevékenyen alakító kedves kollégának a támogatást, segítséget, együttműködést, amit a magyar egyházi könyvtárosok és könyvtárak az 1990-es évek közepétől folyamatosan tapasztalhatnak részükről.

Számtalan alkalommal elmondtam már: az egyházinak mondott könyvtárak a legrégebbi könyvtárak, hiszen a legkorábbi időkben könyvtára leginkább egy világi vagy egyházi méltóságnak, illetve egyházi közösségnek volt – gondoljunk például a kolostori könyvtárakra.

Bár Magyarországon a könyvtáros szakma részéről azt tapasztaljuk, hogy a többség tud rólunk, ismer bennünket, sőt számol velünk, szélesebb körben nincs ez így. Néhány hónappal ezelőtt az interneten szörfözgetve, az egyházi könyvtárak szókapcsolatra rákeresve a következőt találtam: „*A tudományos gyűjtemények a tudományos intézmények könyvtárlományát ékesítik ma, főleg akadémiák. Ezek tudományos színvonalú művek, így a felhasználók köre is szűk, hiszen egy átlagos ember kb. 10%-át értené meg ezeknek. A muzéális és egyházi könyvtárak már nem funkcionálnak, csupán ismertetés és szemléltetés céljából lehet őket megtekinteni. Az is előfordulhat, hogy az egyházi gyűjteményeket a papok még ma is felhasználják. Rajtuk kívül senki nem juthat ezekhez.*”²

A portált írók más könyvtártípusoknak sem kegyelmeznek, a közművelődési, a szak- és más könyvtárakról is felületes, zavaros, helytelen információkat olvashatunk itt.

Márpedig az egyházi könyvtárak Magyarországon élnek, működnek külön-külön és egyesületbe szerveződve is. A magyar egyházi könyvtárak szakmai, érdekképviseleti és ökumenikus szellemiségű egyesülete, a jövőre 25. születésnapját ünneplő Egyházi Könyv-

tárak Egyesülete (EKE), melynek 60 magyarországi és 7 határon túli magyar egyházi-felekezeti könyvtár a tagja.³ Tudomásunk szerint a környező szocialista utódállamokban nincs hasonló szervezet. Ennek egyik oka az lehet, hogy Magyarországon két könyvtár, a zirci Ciszterci Műemlékkönyvtár és a Gyöngyösi Ferences Könyvtár kivételével 1948, a fordulat évének nevezett kommunista hatalomátvétel és az iskolák államosítása, valamint 1950, a magyar Állam és Egyház közti megállapodás megkötése és a szerzetesrendek feloszlása után⁴ az egyházi könyvtárak felekezeti fenntartók kezében maradtak, a környező országokban azonban állami fenntartásba kerültek. Csak 1989, a magyarországi politikai, gazdasági és társadalmi rendszer megváltozása után néhány évvel, az 1990-es évek közepén éledhettek újra az egyházi fenntartó kezében maradt, sok helyen megtizedelt, könyvraktár állapotú, zárt vagy korlátozottan nyilvános egyházi gyűjtemények.

Az egyházi könyvtárak sajátos és külön csoportot alkotnak a könyvtári hálózaton belül. Jellemzőjük, hogy – magángyűjteményből kialakulva – a mai napig őriznek *magánkönyvtári* vonásokat;⁵ vannak olyanok, ahol csak korlátozottan fogadják az olvasókat, kutatókat. Napjainkban 34 könyvtár vállalja a nyilvánosságot, szerepel a nyilvános könyvtárak jegyzékén, és 26 nem nyilvános,⁶ de engedéllyel, előzetes bejelentkezéssel mindegyik egyházi könyvtár a kutatók rendelkezésére áll.

Muzeális gyűjteményüket tekintve az egyházi könyvtárakat mint tudományos intézményeket nevezhetjük *régikönyves történeti szakkönyvtárnak*, a díszes teremkönyvtárral bírókat *műemlékkönyvtárnak* is. Mivel a legtöbb könyvtár napjainkban is gyarapítja gyűjteményét modern teológiai anyaggal, *kurrens teológiai szakkönyvtárnak* is mondhatjuk őket. Az egyházi csoportján belül is sajátos identitásúak az *egyházi felsőoktatási könyvtárak*. Vannak, akik szerint a szakkönyvtárakhoz sorolhatjuk őket, és vannak, akik szerint külön csoportot alkotnak, de vitathatatlanul szakkönyvtári jellegű a gyűjteményük, a könyvtárhasználók köre és a szolgáltatásuk.⁷

Az egyházi könyvtárak felekezetenként is sokfélék: egyházmegyei, egyházkerületi, szerzetesi, gyülekezeti stb. könyvtárak, az adott egyházi felekezet szerkezetét és hierarchiáját követve. Gyűjteményüket tekintve vannak köztük kvázi országos hatókörű könyvtárak.⁸ Az egyházi felsőoktatási könyvtárak között is akad másmilyen, zártan, de 1990 előtt is működő szemináriumi könyvtár, és egy-egy újonnan alakult könyvtár.⁹

Az egyházi könyvtárak sorsának alakulásában a rendszerváltozás után különböző politikai, gazdasági, szakmai, szakmapolitikai, jogszabályi, technikai változások játszottak szerepet. Újjáéledésük részben alulról jövő kezdeményezés volt, részben kívülről jövő szakmai ösztönzés, valamint az informatikai-technikai változások hatására következett be. Ezek a változások nemcsak az egyházi könyvtárakat érintették, hanem az egész könyvtáros szakmára hatással voltak. Ám amíg az előző évtizedekben is működő, nem egyházi fenntartású könyvtáraknak tovább kellett fejlődni, az egyháziaknak először be kellett hozniuk lemaradásukat, meg kellett kísérelniük a felzárkózást a nagy lépéselőnyben lévő, más könyvtártípusokhoz tartozó könyvtárakhoz.

Ahhoz, hogy az egyházi könyvtárak visszakerüljenek az élő könyvtári rendszerbe, először is azt kellett bizonyítaniuk, hogy nem múzeumok és nem archívumok (levéltárak), hanem „a” könyvtárra mint intézményre jellemző módon működnek, dolgoznak.

Az egyházi könyvtárak fejlődésében és fejlesztésében az 1990-es évektől korábban közművelődési, napjainkban települési könyvtáraknak nevezett könyvtárak lettek a minták. Az egyházi könyvtárak azt próbálták demonstrálni, hogy minden más könyvtártípus-

hoz hasonlóan közművelődési feladatokat is ellátnak (képesek ellátni), gyűjteményüknek közhaszna is van, szolgáltatásaikat nemcsak tudományos kutatók, hanem a köz javára is képesek alakítani. (Különösen nagy szerepe lett mindennek az elmúlt egy-két évtizedben, amikor a könyvtáraktól és könyvtárosoktól azt várták el a politikai döntéshozók és a kulturális élet irányítói, hogy munkájukat-feladataikat kiemelten az oktatás, tanulás, egész életen át tartó tanulás, széles körű művelődés szolgálatában végezzék.)

A közfeladati, közgyűjteményi jelleg minden könyvtártípusban más-más módon valósul és valósítható meg. Befolyásolja a gyűjtemény jellege, a szolgáltatások formái, a könyvtárhasználati szokások, az olvasóforgalom, a tematikai és személyi feltételek és még sorolhatnánk. Két évtized elteltével elmondhatjuk, hogy akkor ez, a közgyűjteményi jelleg erősítése, felmutatása volt az egyetlen lehetséges út, mód, hogy a szakma elfogadjon bennünket, hogy különböző támogatásokhoz juthassunk, hogy élő könyvtárként és egyáltalán könyvtárként ismerjenek el bennünket, nem múzeumként, irattárként, könyvraktárként.¹⁰

Be kell azonban látnunk és vallanunk: ha az egyházi könyvtárak magukhoz hasonló könyvtárakat keresnek, akkor a szakkönyvtárak között találják meg azokat. Gyűjteményük, szerzeményezésük, állománygondozásuk, szolgáltatásuk, valamint a könyvtárhasználók körét tekintve az egyháziak a szakkönyvtárakra hasonlítanak inkább.

De az is igaz, hogy a szakkönyvtárak az egyháziakhoz hasonlóan egyrészt hasonlóak egymáshoz, másrészt – a különböző szakmákra irányulás miatt – nagyon különbözőek egymástól. Az egyházi könyvtáraknak egy sajátos tudományra (teológia) és segédtudományaira irányul a gyűjteménye, inkább kutatók, doktoranduszok, felsőoktatási tanulmányaikat végzők a könyvtárhasználói. Szolgáltatásaik a teológia és segédtudományai tudományterület lassabb változásának köszönhetően még mindig inkább hagyományosnak mondhatók – kölcsönzés, könyvtárközi kölcsönzés, távhasználat, szaktájékoztató, témafigyelés, irodalomkutatás stb. –, de az informatikai fejlődés következtében megváltozott könyvtárhasználati szokások megkövetelik a korszerű szolgáltatásokat: digitalizálás, távhasználat stb., különösen az egyházi felsőoktatási könyvtárakban.

Az 1990-es évek közepétől eltelt két évtized után az elmúlt két-három évben érett meg a kultúrpolitikai, szakmapolitikai és szakmai helyzet arra, hogy az egyházi könyvtárak eredeti, szakkönyvtári identitásukat erősítsék, erőteljesen körvonalazzák és egyre inkább megélik.

Az egyházi könyvtárak sajátos kettősségben élnek, léteznek, működnek. A muzeális gyűjteménnyel rendelkező könyvtárakban nagy szerepet kap az állomány fizikai védelme (restaurálás, preventív védelem, állagmegóvás, vagyónvédelem, tűzvédelem). 21. századi elvárás az elektronikus katalógus, helyi adatbázisok építése és az adatszolgáltatás külső adatbázisokba. Fontos feladat a digitalizálás, hogy a muzeális kincseket, melyek a nemzeti kulturális örökség és a világ örökségének részei is, széles körben megismertessék, közzé tegyék, nemcsak a tudományos kutatás, hanem a közművelődés, ismeretszerzés, tanulás szolgálatában. (Meg kell jegyeznünk, hogy a muzeális gyűjteményekben a digitalizálásnak állományvédelmi szerepe is van – így nem az eredeti dokumentumot kell kutatásra bocsátani.) Ehhez speciálisan képzett szakemberekre és modern technikai eszközökre van szükség. A modern teológiai állománnyal is rendelkező könyvtárakban a rendszerváltás után a külföldi szakirodalom retrospektív pótlása és beszerzése volt a nagy kihívás, a vasfüggönyön túlról. Tudjuk, hogy a szerzeményezés – belföldről és külföldről egyaránt

– nagyon költséges feladat. A gyors technikai változás lehetővé tette, egyben fel is kínálta a távhasználatot mint szolgáltatást, ehhez naprakész katalógusok szükségesek. A könyvtárhasználói igények a tartalomszolgáltatás – napjainkban a nyílt hozzáférés felé mozdultak el.

Vissza és előre tekintve úgy látszik, hogy a munkát e kettősségben kell folytatni az egyes könyvtárakban és az Egyházi Könyvtárak Egyesülésében, egyesületi szinten; vannak régi és vannak új feladatok.

Az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének éves, három napos összejövetelének szokásos programja: közgyűlés, konferencia, szakmai délelőtt, szakmai kirándulás, könyvtárlátogatás. A konferenciáknak és szakmai délelőttöknek hamar kialakult a rendje. Az egyik évben a muzeális gyűjteménnyel, a másik évben az információs kommunikációs technológia kihívásaival kapcsolatos előadásokat hallgathattak a résztvevők. Az elmúlt években az éves konferenciákon és az év közben szervezett szakmai napokon, továbbképzéseken egyszerre szerepel témaként a tradíció és az innováció.¹¹

Az egyházi könyvtárakban a szakkönyvtárakra emlékeztető módon folyik a hagyományos, ugyanakkor folyton megújuló, a 21. századi könyvhasználati szokásokhoz alkalmazkodó könyvtárosi munka. Ami az állománygyarapítást-állományalakítást illeti: a legkülönbözőbb hagyományos, papíralapú és elektronikus dokumentumtípusokat gyűjtik; az adott témának-tudománynak megfelelően teljességre törekvően, nemcsak forrásmunkákat, hanem a szakirodalomban való eligazodást segítő segédleteket is. A feldolgozó-feltáró munka során: szakkatalógusokat, szakirodalmi adatbázisokat építenek, szakbibliográfiákat és tematikus bibliográfiákat készítenek, és tartalmi feltárást végeznek. Szolgáltatásaik között szerepel a kölcsönzés, könyvtárközi kölcsönzés, távhasználat, szaktájékoztató, témafigyelés, irodalomkutatás, biztosítják internetes és helyi adatbázisok elérhetőségét, segítik és tanítják ezek használatát.

Történelmi hagyomány alapján, jellemzően általában szorosan együttműködnek a helyi egyházi levéltárral és múzeummal. Ezen túl a fenntartó intézmény vagy szervezet reprezentánsai, történetiségének képviselői és letéteményesei, így az ismert szakkönyvtári feladatokon kívül *egyéb szakfeladatokat* is végeznek. Például saját kiállításokat rendeznek, és részt vesznek kiállításokon. Bekapcsolódnak az adott egyházi intézmény, egyházi helyi vallási-turisztikai tevékenységébe a következő módokon: reprezentatív helyszín biztosítása rendezvények számára, szakmai csoportok fogadása, rendhagyó könyvtári órák levezetése. Az egyházi könyvtárakban őrzött kulturális értékek, ha közkinccsé teszik őket, az adott fenntartó intézmény marketingjét, brandjét erősítik. Több egyházi könyvtár vállalkozik kiadói tevékenységre, a nagyközönség elé tárva kulturális kincseit, tudományos vagy ismeretterjesztő céllal. A szolgáltatások felsorolásában kihagytuk a digitalizálást, mert előadásunknak ez kiemelt témája.

Az infokommunikációs technológia rohamos fejlődése és a könyvtárhasználói szokások megváltozása a 20. század végétől egyre sürgetőbbé tette a széles körű digitalizálást, lakonikus tömörséggel a számítógépes katalógizálást, adatbázisépítést, valamint a muzeális gyűjtemények inkább képszerű, a modern dokumentumok inkább szövegszerű digitalizálását és ezek szolgáltatását. Ez a feladat azonban hatékonyan csak országos összefogással végezhető el.

Az adott kor technikai fejlettségének megfelelő minőségben hasonmás kiadások vagy egyéb kiadványok – szövegkiadások – a muzeális gyűjtemények anyagából már az 1970-

es, 1980-as években is készültek. A gazdasági, politikai okok mellett a technikai fejlődés ütemének felgyorsulása következtében egyszerűbbé vált különböző, nemcsak nyomdai úton előállított kiadványok készítése részben állományvédelmi, részben ismeretterjesztési céllal.

A vállalkozás költségessége, valamint a szakértelem és az összefogás hiánya miatt azonban csak kevés egyházi könyvtárban kezdődött meg a digitalizálás, és félő volt, hogy a munka párhuzamosan folyik – több könyvtár digitalizálja ugyanazt a dokumentumot, természetesen nem muzeális dokumentumokra gondolunk. Az egyesület megkísérelte összefogni az egyéni próbálkozásokat; munkacsoport létrehozásával, továbbképzés szervezésével, szakmai érdekképviseléssel, tárgyalásokkal próbálta segíteni az egyházi könyvtárakban folyó munkát.

Az egyesület megkereső, digitalizálással foglalkozó cégeket azzal intette türelemre a szervezet, hogy várják meg az országos digitalizálási terv elindulását és megvalósulását. Ugyanakkor mindig szorgalmazta, hogy az egyházi könyvtárosok közül minél többen tegyenek szert elméleti és gyakorlati ismeretekre a digitalizálásról, hogy felkészülten tudjanak bekapcsolódni az országos programokba, képesek legyenek tárgyalni a digitalizálással foglalkozó szakemberekkel, mert így kevésbé érezhetik magukat kiszolgáltatottnak.

Meg kell jegyeznünk, hogy mint a könyvtárosi munkában általában, talán minden korban, minden munkafolyamatban nagyon fontos az emberi tényező, a humán erőforrás. Ez abban az értelemben is igaz, hogy a könyvtárosok gyakran nagyon kevés pénzből, nagyon sok munkával, nagy munkákat végeznek el saját maguk.

Az egyházi könyvtárak élén az 1990-es évekre tehető újraindulásnál még papok, szerzetesek, lelkészek és lelkésznek álltak, mintegy címként viselve a *bibliothecarius* címet. Az ezredforduló környékére azonban ez a jelenség megváltozott, az egyházi könyvtárakban egyre több szakképzett könyvtáros – az utóbbi években informatikus-könyvtáros végzettségű – munkatárs kezdett el dolgozni. Az EKE 2018. évi, nyíregyházi konferenciáján érdekes, felmérésen alapuló előadást hallhattunk Eszenyiné Borbély Máriától az egyházi könyvtárosok digitális kompetenciáiról.¹² Örömmel hallgattuk, hogy az egyházi könyvtárosok eredményei nem maradnak el a nem egyháziaktól.

A számítógépes katalogizálás az egyházi könyvtárakban az 1990-es évek közepétől kezdődött el, a legtöbb helyen *Orbis* programban.¹³ 2000-ben jött létre az első *Orbis*-alapú közös katalógus *Theca* néven, melyben működése megszűnésekor kilenc egyházi könyvtár folyamatosan bővülő katalógusát lehetett elérni.

A 2000-es évek elején történt meg az áttérés integrált rendszerekre, aminek következtében a *Theca* elhalt. 2009-ben jött létre, 2010-től működik, a 2011. évi EKE összejelentelen, Pécssett mutatkozott be az Egyházi Könyvtárak Közös Katalógusa és Információs Hírportalja, az *UNITAS*.¹⁴

A cél mindenek előtt egy *közös katalógus* létrehozása volt. Napjainkban 20 könyvtár¹⁵ gyűjteményében kereshetnek itt az érdeklődők, olyan könyvtárakban is, melyek katalógusa interneten nem elérhető. A portálon ismertetőket is olvashatunk a hazai és határon túli könyvtárakról, valamint hasznos információkat – elérhetőség, nyitvatartás, szolgáltatások stb. A *Tudástárban* a könyvtárosoknak és az olvasóknak kívántak hasznos információkat szolgáltatni, egy, az egyházak és intézményeik világában eligazodást segítő wiki kialakítását tervezték itt. A digitális könyvtárban (*E-könyvtár*) teljes terjedelmükben digitalizált vallástudományi munkákat érhetünk el, indexelve.¹⁶

2003–2004-ben, az adódó lehetőséggel élve több egyházi könyvtár nyert támogatást egy, a muzeális dokumentumok digitalizálását szorgalmazó, az Informatikai és Hírközlési Minisztérium által kiírt pályázaton.¹⁷ Ezen „felbátorodva” a következő években néhány könyvtár erre szakosodott céggel digitalizáltatta gyűjteménye érdekesebb darabjait és kiadványokat (CD, DVD, hasonmás nyomtatvány) készíttetett belőle. Az egyházi könyvtárak egyesületi szinten részt vettek 2005-ben az első Országos Könyvtári Digitalizálási Terv (2007–2013) elkészítésében. Azért kaptak felkérést erre a munkára, mert a nagy országos muzeális gyűjtemények mellett ezek a könyvtárak őrzik a nemzeti kulturális örökség részét képező védett, egyedi dokumentumokat. A 2005-ben készült stratégia, tudjuk, nem valósult meg. Azóta más, új tervek születtek, több kezdeményezés elindult, vannak folyamatos munkák. Ezekben már nem kérték a döntéshozók az egyházi könyvtárak véleményét és részvételét, de a következő időszakban saját erőből vagy külsős cégek segítségével az egyházi könyvtárakban elkezdődött a digitalizálás.

Az egyházi digitális könyvtári modell két jellemző példáját, egy mondhatjuk „klasszikus” egyházi könyvtár, a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár és egy egyházi felsőoktatási könyvtár, a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Könyvtárában folyó munka bemutatásával illusztrálom. A kalocsai típusú könyvtárban a digitalizálás célja elsősorban állományvédelem, valamint a tudományos kutatás támogatása, és a muzeális gyűjteménnyel kapcsolatos ismeretterjesztés.¹⁸ De épülnek a modern dokumentumokat feltáró adatbázisok is ezekben a könyvtárakban.¹⁹ Sajátos helyzetű az egyszerre felsőoktatási és kvázi országos hatókörű könyvtárak, mint az Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem könyvtára.²⁰ A felsőfokú egyházi könyvtárakban a digitalizálás teljesen az oktatást szolgálja, segíti: adatbázisok beszerzését, építését – jegyzet, szakdolgozat, folyóiratok analitikus feltárása, MTMT –, és ezek népszerűsítését, használatuk elsajátítását jelenti. Az MTMT-vel kapcsolatban szeretném megemlíteni, hogy az MTMT2 kialakításában tevékenyen részt vett Dudás Anikó kolléganőnk, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar (PPKE BTK) Könyvtárának vezetője.

A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtárban az 1990-es évek közepén kezdődött el a számítógépes feldolgozás Orbis programmal, a régikönyv gyűjteményre koncentrálni, a dokumentumok fontosabb oldalaival kiegészítve a leírást. 2007-ben tértek át a Corvinára. Az ún. Antik adatbázist – 1850 előtti könyvek – csak 2012-ben konvertálták át. Az egyházi könyvtárak közös katalógusába (UNITAS) feltöltött dokumentumok – elsősorban a két háború közötti teológiai, társadalomtudományi, helytörténeti könyvek, melyek nehezen hozzáférhető, ritka példányok, nem kölcsönözhetőek, stb. – száma meghaladja a 300 példányt.

2004-ben az *IHM 24. óra – kulturális kincseink digitalizálása* című pályázati támogatásból szerezték be az első, digitalizálásra alkalmas gépparkot, ekkor készült el az első honlap és a Pytheas Kiadóval együttműködve négy védett dokumentumot²¹ (kódex, ritka kézirat, ősnymtatvány, antikva) digitalizáltattak és tettek elérhetővé itt. A digitális példányok mellett nyomtatott fakszimilé is készültek. (Ma 18 ritka dokumentum hasonmás kiadása érhető el.)

2005-ben jelent meg a *Kalocsa kincsei* című, a könyvtár ritkaságait bemutató CD-sorozat első darabja, mely egy 15. századi kódex²² művészettörténeti leírását, az eredeti latin szöveget, valamint magyar, német, angol, spanyol fordítását is tartalmazza. 2006-ban jelent meg a CD-sorozat 2. és 3. része, melyen egy ritka antikvát és egy 13. századi kódexet²³

tettek közzé, nemcsak digitális faksimile formájában, hanem a művek szöveghű latin átíratát és fordítását is. 2009-ben a Csillagászat Nemzetközi Évére rendezett időszak kiállításához kapcsolódva jelent meg a *Kalocsa kimsei 4.*, immár DVD.²⁴

2010-ben digitális kamerával megkezdték a nagyméretű, nehezen szkennelhető fatáblás ősnymtatvány és antikva kötetek fotózását. 2014-től a régi könyvek feldolgozásához kifejlesztett *Bookeye* professzionális szkennelvel elkezdődött a kódexek teljes digitalizálása.

2015-ben történt az új e-könyvtár²⁵ szolgáltatás bevezetése a honlapon. 2018. októberig az e-könyvtárban 2144 digitalizált mű érhető el: 72 kézirat (könyvészeti, művészettörténeti, művelődéstörténeti leírásokkal) és 2072 könyv. A helyi adatbázisban, az olvasótermi gépeken elérhető digitalizált könyvállomány 2018. októberig 4818 kötet, köztük ritka térképek, csak Kalocsán található ősnymtatványok, kéziratok, antikvák, RMK-k. Az autopszia alapján kiegészített bibliográfiai leírások mellett a fontosabb oldalak (címlap, incipit, explicit, illusztrációk, kötés) digitalizálása a régi könyves védett állományról 2017. decemberig összesen 74.056 db kép készült. (Kéziratok: 13.800 db, ősnymtatvány: 3.581 db; antikva: 8.349 db; RMK-k: 2.063 db; RMNY: 5.134 db; 17. századi: 997 db, térképek: 2121 db, fragmentumok: 531 db). A Kalocsán végzett digitalizáló munka eredménye az e-könyvtárba feltöltött és elérhető digitális tartalom. Elsődlegesen gyűjteményük értékes, ritka dokumentumait teszik elérhetővé, valamint válogatva a leggyakrabban kutatott helytörténeti, teológiai, történeti stb. dokumentumokat. A digitális válogatás célja az állományvédelmi szempontok mellett az, hogy az olvasók, kutatók széles körben hozzáférhessenek olyan dokumentumokhoz, amelyek csak a kalocsai könyvtárban találhatók meg, vagy csak kevés elérhető könyvtári példány van belőlük.

A nyíregyházi Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Könyvtárában négy területen folyik a munka. Egyrészt 2013 óta építik az SR-Lib-et felváltó Corvina integrált rendszerben a saját könyvtári adatbázisukat. A könyvtár állománya teljességgel feldolgozott az adatbázis katalógizáló moduljában, a gyűjteményes művek és a könyvtárba járó periodikumok analitikusan is. Másrészt katalógustételeik már évekkel ezelőtt integrálódtak a két nagy országos adatbázisba, a MOKKA-R-be és UNITAS-ba. Egy csak közösen, összefogással létrehozható nemzeti vallási repertórium hiányában kezdték el bedolgozni a MATARKÁ-ba a retrospektív és kurrens görögkatolikus periodikumokat. A kurrens lapok feldolgozása naprakész, az 1945 előtti lapokkal 2018 év végéig elkészülnek, az 1945 utáni lapok feldolgozásának befejezését 2019 végéig tervezik. A könyvtárosok feladatkörébe tartozik az oktatók tudományos tevékenységét reprezentáló MTMT adatbázis építése is. Bár a könyvtár munkatársai ismerik a digitalizálás jelentőségét – ez a harmadik terület –, sőt szakmailag felkészültek a digitális dokumentumokkal kapcsolatos feladatokra, intézményükben a digitalizáló munkát a fenntartó főiskola által koordinált „Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport”²⁶ végzi. Az e-dokumentumok a Kutatócsoport honlapján érhetőek el. A könyvtár együttműködésre törekszik ebben a feladatban, szakmai tanácsadás formájában. A negyedik terület a felhasználóképzés. A „könyvtári órákat” alapvetően a teológiai tanárok tartják, de a könyvtárosnak is nyílik alkalma arra, hogy betekintést nyújtson a hazai és nemzetközi bibliográfiai és full textes adatbázisok használatába, ami nagyon hasznosnak bizonyul évfolyamdolgozatok vagy szakdolgozatok elkészítésében. A felhasználóképzés másik útja-módja, az oktatók irányába, hogy a főiskola folyóiratában rendszeresen jelennek meg cikkek a könyvtárról, az állomány kin-

cseiről éppúgy, mint az új információkeresési módszerekről és lehetőségekről. A személyes segítségnyújtás formája az adatbázisok (ATLA, Arcanum, MTMT stb.) használatának megtanítása, módszertani segítségnyújtás az irodalomkutatásban, a hallgatók esetében a dolgozatok, szakdolgozatok írásában, illetve a szükséges irodalom beszerzésében könyvtárközi kölcsönzés útján.

A többi egyházi könyvtárban hasonló munka folyik, illetve vannak olyanok, melyekben egy-egy feladatot példaértékűen végeznek el. A továbbiakban lássunk néhány kiváló gyakorlatot, példát egyházi könyvtárak digitális szolgáltatásaival kapcsolatban.

Az evangélikus gyűjteményekhez tartozó országos és egyetemi könyvtárban, valamint levéltárban egyházi-fenntartói összefogással történt és történik a digitalizálás.

Az Evangélikus Országos Könyvtárban az Evangélikus Hittudományi Egyetem Könyvtára és az Evangélikus Gyűjteményi Tanács digitalizálási programjaival összehangolva részben megvalósult és most is folyik egy nagyszabású digitalizálási projekt. Első ütemben 2017-re a Magyarországi Evangélikus Egyház Reformációi Emlékbizottságának a támogatásával valósulhatott meg több mint 500 000 oldal digitalizálása. A cél a magyar nyelvű evangélikus folyóiratok digitalizálása, és a teológia egyes ágazataihoz tartozó, de a szerzői jog alá nem tartozó magyar evangélikus művek digitalizálása volt. Ezen kívül elkezdődött az Evangélikus Országos Könyvtár muzeális dokumentumai digitalizálása, és e tartalmak megjelenítése a Magyar Evangélikus Digitális Tárban (MEDiT).²⁷ A projekt második fázisában, 2018-tól kezdve, immáron emlékbizottsági támogatás nélkül: az első ütemben elkezdett dokumentumok digitalizálásának a folytatása a Forum Hungaricum Nonprofit Kft.²⁸ két munkatársának a részvételével. Továbbá a kétrétegű pdf-formában keletkező gyülekezeti újságok összegyűjtése a MEDiT-ben.

Az Evangélikus Hittudományi Egyetem Könyvtárában az Arcanum Kft. közreműködésével 2015-ben indult el, és folyamatosan zajlik egy digitalizálási projekt, mely a modern protestáns teológiai szakirodalom közzétételére irányul. Jelenleg 361 + 91 dokumentum található meg itt. Még az idén jelentős mennyiségű anyaggal bővül az adatbázis, a Luther Kiadó könyveivel, illetve az egyetemen induló további szakok miatt a szociális területhez kapcsolódó szakirodalommal. Az adatbázis létrejöttét az esti és levelezős képzésen részt vevő hallgatók növekvő száma indikálta, akik távhasználatban veszik igénybe a könyvtár szolgáltatásait. A szakirodalomból a könyvtár 4-5 kölcsönözhető, nyomtatott példányt tud biztosítani, ez még a nappali tagozatos hallgatók igényeit sem elégíti ki minden esetben, nehézkes a kötelező irodalomhoz való hozzáférés. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem a digitalizálást a Magyarországi Evangélikus Egyházban zajló tevékenységgel összehangoltan végzi. Eredménye a Magyar Evangélikus Digitális Tár (MEDiT) és az Evangélikus Levéltári Források (ELF).²⁹ Amíg az országos könyvtárban és levéltárban a digitalizálás a szerzői jog által nem védett műveket érinti, addig az egyetem által digitalizált dokumentumok jellemzően szerzői jog által védettek. Ezért a belső adatbázisban 361 dokumentum csak az egyetem belső hálózatán, úgynevezett „dedikált” gépeken érhető el, 91 dokumentum pedig, amihez sikerült a szerzői, kiadói engedélyt megszerezniük, jelszóval védett zárt felületen: hittudomanyi.arcanum.hu. Mivel a szerzői jogi engedélyk megszerzésében segítségükre volt a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Török Pál Könyvtárának könyvtárvezetője, Szabó Erika is, ezért ezt az adatbázist – ugyancsak szerzői engedéllyel – az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóin és hallgatóin kívül eléri a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar oktatói

és hallgatói is, segítve ezzel a modern (jellemzően protestáns) teológiai szakirodalomhoz való távoli hozzáférést.

A 250 000 dokumentummal (köztük 55 kódex, 300 ősnymtatvány, több ezer antikva) bíró Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban 2014-ben kezdődött el egy nagy digitalizálási munka. A cél a kutatómunka segítése volt, különösen a *Fragmenta Codicum* csoport által végzett, folyamatban lévő kódexkutatás és kódexkatalógus munkálatainak segítése, felgyorsítása volt. Ezen kívül fakssimile kötetek megjelentetése – jelenleg több hasonmás projektjük fut, pl. a Szalkai kódex hasonmás kiadása, melynek digitalizált változatát a könyvtár készítette el. Az alaposan átgondolt, nagy vállalkozás lépései a következők voltak. 1. Az alapelvek leszögezése, preferenciák meghatározása általában, és a digitális dokumentumok közzétételének szabályozása. 2. Eszközvásárlás – nagy teljesítményű, régi könyvek digitalizálására specializált könyvszkennerek (Zeuschel OS 12002 C Advanced Plus) megvásárlása. 3. Digitalizáló munkakör megteremtése, majd oktatás, betanítás. A védett anyagok nagy részének szkennelése saját munkaerővel történt, más dokumentumokkal gyakornokok és alkalmas közfoglalkoztatottak dolgoztak. 4. Informatikai virtualizációs környezet megteremtése – szerverkapacitás, tárhelybővítés kialakítása, mentésfigyelés rendszerfelügyelettel. Ezt a feladatot is saját munkaerővel, a rendszergazda segítségével és informatikai cég bevonásával végezték. 5. Értékpreferencia, sorrend kialakítása, a legvédettebb, a kulturális örökség szempontjából vagy a gyűjtemény történetét tekintve egyedülálló, többnyire unikális dokumentumok digitalizálása: kódexek, fragmentumok, Fugger-gyűjtemény (antikva különgyűjtemény v. Bibliotheca vetus), kéziratok, sematizmusok. 6. A digitalizált dokumentumok szolgáltatása szabad hozzáféréssel, a könyvtár honlapján keresztül, képernyőre optimalizált felbontásban, de nem nyomdai minőségben. (A képeket természetesen nagyfelbontású, nyomdai minőségű változatban tárolják.) Az eredmény: a www.bibliotheca.hu oldalon a *Bibliotheca digitalis* menüpont alatt látható, folyamatosan bővülő adatbázis.

A kevés pénzből, sok munkával digitalizálásra egy határon túli példát hozva: A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Könyvtárában a 2004 táján fogtak bele a digitalizálásba, ötletszerűen, önerőből. Az OSZK-ból, a Magyar Elektronikus Könyvtár építőitől kértek és kaptak szakmai útmutatást. A Hilfswerk der evangelischen Kirchen Schweiz (HEKS), a Svájci Protestáns Egyházak Segélyszervezetétől kapott támogatásból vettek egy sík-ágyas szkennert, és a saját tanáraik könyveit, jegyzeteit digitalizálták, illetve erdélyi egyházi folyóiratokat. Ezen kívül bedolgoztak az Erdélyi Magyar Műszaki Társaság digitalizációs projektjébe, melyet az akkor még létező Szülőföld Alap finanszírozott; unikum dokumentumokat, RMK-kat, kéziratokat adtak az adatbázisba, térítés ellenében. A munkát diákok végezték, ahogy a kolozsvári kolléga írta nekem: „jókedvből, könyvekért, aprópénzért.” A digitalizálás ezután „leült egy kicsit”, majd a könyvtár 120 éves jubileumára, 2015-ben önerőből létrehozták a Digitális Archívumot³⁰ az addig szkennelt, fotózott anyagból. Ezt az adatbázist pályázati támogatások segítségével bővítették (Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. által kiírt pályázatok). A rendező elv az erdélyi református egyházi munkák digitalizálása, elsősorban a Teológia egykori tanárainak munkái, az Intézet hivatalos kiadványai (pl. évkönyvek, szabályzatok), erdélyi református folyóiratok, közegyházat érintő művek, monográfiák feldolgozása az egyetemi oktatásra fókuszálva. A minta a Google Books formátuma, vagyis fontos, hogy felhasználóbarát, bárhol, bármilyen eszközön elérhető,

kereshető szöveggé pdf-eket töltsenek fel az adatbázisba. Ezzel a munkával párhuzamosan muzeális kötetet is digitalizálnak, de most nem ez a prioritás.

Végül két példa az egyházi felsőoktatási könyvtárak közül, ahol a legfontosabb szolgáltatások az analitikus, tematikus feltárás, adatbázisok, repozitóriumok építése, használata és az ezekre irányuló képzés, a széles körű és nyílt hozzáférés biztosítása.

Az egyházi könyvtárakban folyó analitikus feltárásról egy felmérésen alapuló előadás hangzott el az EKE 2018. évi összejövetelén, a szakmai délelőttön, Kührner Évától, a nyíregyházi görög katolikus könyvtár vezetőjétől. E szerint az egyházi könyvtárak 36 %-ában folyik analitikus feltárás a folyóiratokra vonatkozóan. A prezentáció megtekinthető az EKE honlapján.³¹

2016 tavaszán-nyarán született meg az a terv a szegedi Gál Ferenc Főiskola Könyvtárában, hogy a főiskola saját folyóirata – a *Deliberationes* – tartalomjegyzék szolgáltatása mellett más, a teológiai főiskolai könyvtár állományában, hiánytalanul meglévő folyóiratok tartalomjegyzékét is elkészítsék a MATARKA adatbázisba. A cél a szakértői munka minőségének és hatékonyságának növelése volt. Jelenleg a következő folyóiratok érhetőek el: *Communio, Folia Canonica, Folia Theologica*, valamint folytatásuk, a *Folia Theologica et Canonica, Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, Papi Lelkiség, Szolgálat, Theologia* (1933-44) és folytatása a *Teológia* és a *Tárlatok*. A könyvtár gyűjteményébe tartozó kurrens folyóiratokat folyamatosan töltik fel. A tervek között a szegedi kiadású retrospektív katolikus sajtó feldolgozása szerepel, ez kiegészítené a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtárában elkészített, digitalizált, repozitóriumban visszakereshető *Délmagyarország* folyóirat anyagát,³² és nagymértékben segítené az egyháztörténészek és helytörténészek munkáját. Időközben az Arcanum Digitális Tudománytárban (ADTplus)³³ és a Hungaricana adatbázisban³⁴ jó néhány folyóirat digitalizálása megtörtént a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar (PPKE HTK) Könyvtára állományának felhasználásával, így a tartalomjegyzékekben megtalált cikkek nagy része teljes szöveggel elérhető és letölthető ezekben az adatbázisokban.

A Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, mely három szerzetesrend: a bencés, a ferences és a piarista rend teológiai főiskoláinak egyesítésével jött létre, 2000. január 1-jén kezdte meg működését.³⁵ A főiskola könyvtára egyidős a főiskolával; az alapítók szándéka kezdetektől fogva egy korszerű könyvtár létrehozása és folyamatos fejlesztése volt. A Sapientia Könyvtára tevékenységét 2015-től tudatosan a minőségirányítás szempontjai szerint végzi, ennek eredményeként 2018-ban, elsőként az egyháziak közül, elnyerte a Minősített könyvtári címet. A könyvtár küldetésnyilatkozatban³⁶ megfogalmazott célja: „... hogy modern teológiai szakkönyvtár legyen: saját feladatait mindennapi működésében úgy valósítja meg, hogy figyeli az olvasók igényeit és az innovatív szakmai irányokat. A könyvtár továbbképzéseken való részvétellel biztosítja, hogy a munkatársai korszerű, naprakész szakmai tudással rendelkezzenek.” Az új alapításnak köszönhetően a kezdetektől egy modern felsőoktatási könyvtárat építettek. Felhasználva a kor fejlett informatikai, telematikai, könyvtártechnológiai vívmányait, az állomány feldolgozottsága 100%-os, naprakész.³⁷ A könyvtár nem kölcsönöz – bár részt vesz a könyvtárközi kölcsönzésben –, így kiemelt szerepe van a helyben használatnak és a reprográfiai szolgáltatásnak. A helyben használat nemcsak a nyomtatott dokumentumokra terjed ki, hanem – kiemelten – adatbázisokra. A küldetésnyilatkozatban megfogalmazott célokat a könyvtár adatbázisok beszerzésével és szolgáltatásával, valamint adatbázisok építésével kívánja elérni, mely tevékenység az intézmény erősségének mondható.

Lehetőségeik szerint igyekeznek beszerezni a vallástudománnyal, vallásfilozófiával stb., és a multidiszciplináris pl. történettudományokkal, régészettel, stb., valamint a főiskolán folyó képzésekkel-szakokkal³⁸ kapcsolatos külföldi adatbázisokat és magyar tartalmakat.³⁹ Levelezőlistákon, a honlapon, facebook-on, plakátokon, szórólapokon hívják fel az olvasók figyelmét a rendelkezésre álló adatbázisokra, félévente öt alkalommal szerveznek kutatásmódszertani órákat, melyen részletes útmutatást adnak a használatukra vonatkozóan. Saját építésű adatbázisaik közül kiemelkedik a *Jegyzetadatbázis* és a *Szakdolgozat-adatbázis*. A *Jegyzetadatbázis*⁴⁰ az oktatók által készített jegyzetekből és oktatási segédanyagokból épül, melyet az aktív hallgatók érhetnek el egyedi azonosítókkal. A *Szakdolgozat-adatbázisban*⁴¹ a főiskolán megvédett dolgozatok archiválását és elérését biztosítják. Az elérésen természetesen helyben olvasást értünk, a könyvtári olvasóteremben, erre a célra kijelölt számítógépen. A könyvtár igyekszik naprakészen gondozni az MTMT-t, az oktatók publikációs tevékenységéről, közleményjegyzékeik kezeléséről személyesen, levélben konzultálnak – rendszeresen.⁴² A reprezentációs és kommunikációs tevékenységükkel kapcsolatban érdemes kiemelni azt a törekvést, hogy a Könyvtár a Főiskola 2008-ban elkészült Arculati kézikönyvéhez igazodik.⁴³ Folyamatosan frissül és 24 órában áll rendelkezésre a könyvtár honlapja. A rendezvények között a már említett könyvtárhasználati órákon és a Főiskola életéhez kapcsolódó programokon (nyílt nap, könyvbemutató, Felvételi Előkészítő Tábor, TV-interjúk) túl jelentősek a *Könyvtári estéék*.⁴⁴ A Könyvtár különböző könyvtárszakmai fórumoknak és találkozóknak is helyet ad – pl. az Egyházi Könyvtárak Egyesülete szakmai rendezvényeinek. A Sapientia Könyvtára tevékenységét 2015-től tudatosan a minőségirányítás szempontjai szerint végzi.

A magyarországi egyházi felekezeti könyvtárak a szocializmus győzelme utáni, csaknem fél évszázados kényszerpihenő után, az 1990-es évek elején éledtek újra. Ebben nagy szerepe volt az 1994-ben megalakult Egyházi Könyvtárak Egyesülésének. Fejlődésükben és fejlesztésükben az akkor még közművelődésinek nevezett települési könyvtárak szolgálták mintául. A gyűjteményüket, szolgáltatásaikat és a kutatói szokásokat tekintve muzeális-történelmi és modern teológiai szakkönyvtárak újjáéledésének az volt az útja-módja, hogy vállalták a nyilvánosságot és elláttak közgyűjteményi feladatokat is. Az egyházi könyvtárak közül sokan behozták lemaradásukat és megpróbálnak lépést tartani nem egyházi társaikkal. Ha a digitális szolgáltatásokat vizsgáljuk, minden egyházi könyvtárban folyik számítógépes katalogizálás, adatbázisépítés és egyéb digitalizálás. A két jellemző modell: a muzeális gyűjteménnyel bíró könyvtárak közül sokan teszik közzé védett állományukat digitalizálva, adatbázisban, CD-DVD és hasonmás kiadások formájában. Ezekben a könyvtárakban a digitalizálás célja elsősorban az állományvédelem, valamint a tudományos kutatás támogatása és az ismeretterjesztés. A modern könyvállománnyal rendelkező szakkönyvtárak – különösen is a felsőoktatási könyvtárak – analitikus és szövegszerű feldolgozást végeznek, nagy hangsúlyt fektetve az adatbázisépítésre, ezek használatának tanítására és a nyílt hozzáférés biztosítására az oktatás szolgálatában.

Köszönöm a figyelmet!

Köszönöm egyházi könyvtáros kollégáimnak
az előadás elkészítésében nyújtott segítséget!

*

Jegyzetek

1. A Magyar Könyvtárosok VIII. Világtalálkozója *Európai kultúra – nemzeti örökség* című konferencián, 2018. november 7-én, az OSZK-ban elhangzott előadás szerkesztett változata.
2. Forrás: http://erettsegizz.com/informatika/konyvtartipusok_informatika_tetelek/ –letöltve 2018.10.05
3. Babes-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Kar Könyvtára, Kolozsvár
Gyulafehérvári Római Katolikus Hittudományi Főiskola Könyvtára
Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár, Nagyvárad
Szatmári Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár
Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár, Nagyenyed
Erdélyi Református Egyházkerület Belmissziói Intézetének Könyvtára, Kolozsvár, mely 2017. márciustól beolvadt a szintén korábban is EKE-tag *Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Könyvtárába*
Kárpátaljai Református Egyház Könyvtára, Beregszász – Ez a könyvtár pillanatnyilag zárva van, ha Magyarországon lenne, a statisztikai adatlapon a működésével kapcsolatban a szünetel választ jelölné be, reményeink szerint valóban ez a helyes válasz, nem pedig az, hogy megszűnt.
4. 1948, a „fordulat éve”: A kommunista diktatúra politikai és gazdasági struktúrájának (egypártrendszer, pártállam, tervgazdálkodás) kialakulása Magyarországon. Egyes történészek szerint helyesebb a fordulat éveiről – 1947 és 1949 közötti időszak – beszélni. *Az iskolák államosítása, 1948. jún. 16.*: a nem állami iskolák és nevelő intézmények állami tulajdonba és irányításba vétele. Ld.: Magyar Katolikus Lexikon
<http://lexikon.katolikus.hu/I/iskol%C3%A1k%20%C3%A1llamos%C3%ADt%C3%A1sa.html>
Az Állam és Egyház közti megállapodás, 1950. aug. 30.: a Magyar Népköztársaság által a Magyar Püspöki Karra kényszerített egyezség. Ld.: Magyar Katolikus Lexikon
<http://lexikon.katolikus.hu/A/%C3%81llam%20%C3%A9s%20Egyh%C3%A1z%20k%C3%B6zti%20meg%C3%A1llapod%C3%A1s.html>. *A szerzetesrendek feloszlása, 1950. augusztus 30.*: az Állam és Egyház közti megállapodás után a *Magyar Közlöny* IX. 7. száma közölte a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1950:34. törvényerejű rendeletét a szerzetesrendek feloszlásáról. Ld.: Magyar Katolikus Lexikon:
<http://lexikon.katolikus.hu/S/szerzetesrendek%20%C3%B6sloszlat%C3%A1s.html>
5. Meg kell jegyeznünk, hogy Magyarországon több olyan esetre is van példa, amikor egyháznak mondható magánkönyvtárak nyitották meg kapukat a nagyközönség előtt. Szombathelyen Szily János püspök 1791-től tette nyilvánossá magángyűjteményét a szeminárium diákjai és tanárai számára azzal a céllal, hogy „részesedjék mindenki annak hasznában és gyümölcseiben”. Szegeden Somogyi Károly esztergomi kanonok ajándékozta oda gyűjteményét Szeged városának (Somogyi Könyvtár) az 1879-es nagy tiszai árvíz után, 1880-ban, hogy segítse a város szellemi újjáépítését. A Miskolci Evangélikus Egyházközség tulajdonában lévő, ma Árvay Teóréok Sándor nevét viselő könyvtárat 1878-ban nyitották meg az egyházközség nyilvános használatára. A 20. század elején ez a könyvtár volt Miskolc egyetlen közkönyvtára, a második világháborúig meghatározó szerepet töltött be a város életében.
6. Az 1997. évi CXL. törvény 54. § (1) bekezdése a nyilvános könyvtárakról és a nyilvánosság alapkövetelményeiről: (3) * Nyilvános könyvtár *a)* a nemzeti könyvtár, *b)* a megyei hatókörű városi könyvtár, *c)* a 64. § (2) bekezdés *a)* pontja szerinti települési könyvtár, *d)* a 3. számú melléklet szerinti országos szakkönyvtár, valamint *e)* az állami egyetem könyvtára. (4) * A (3) bekezdés hatálya alá nem tartozó könyvtár fenntartója az (1) bekezdésben foglalt teljesítésével, vala-

mint az erről szóló nyilatkozat és a jogszabályban meghatározott adatok benyújtásával kérheti a minisztertől a könyvtár felvételét a nyilvános könyvtárak jegyzékébe. A nyilvános könyvtárak jegyzékének vezetését a 64/1999. (IV. 28.) Kormányrendelet rendelte el. Ezt a jogszabályt a 120/2014. (IV. 8.) Kormányrendelet érvénytelenítette. A napjainkban is hatályos, 2018. január 1-től érvényes rendelet a kérdéssel kapcsolatban a 379/2017. (XII. 11.) Korm. rendelet a nyilvános könyvtárak jegyzékének vezetéséről. Az egyházi könyvtárak közül az 1999. évi rendelet megjelenésétől fogva folyamatosan egyre többen kérték a felvételüket a jegyzékre. Napjainkban a több mint 60 egyházi – felekezeti könyvtár közül 34 könyvtár nyilvános. A 14/2001. (VII. 5.), a könyvtári szakfelügyeletről szóló NKÖM rendelet a nyilvános könyvtárakra is kiterjedt. A 120/2014. (IV.8.) Kormányrendelet értelmében 2015 és 2017 között megtörtént a nyilvános könyvtárak – köztük a nyilvános egyházi könyvtárak – szakértői vizsgálata. Öröm számunkra, hogy minden nyilvános egyházi könyvtár fennmaradhatott a nyilvános könyvtárak jegyzékén.

7. A témáról bővebben: Ásványi Ilona: Egyházi könyvtár: muzeális gyűjtemény? tudományos könyvtár? szakkönyvtár? *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* 63 (2016/5) 198–204.
8. Ilyenek az Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem Könyvtára, a Dr. Szent-Iványi Sándor Unitárius Gyűjtemény Könyvtára, az Evangélikus Országos Gyűjtemény Evangélikus Országos Könyvtár.
9. Például a Pázmány Péter Katolikus Egyetem különböző kari könyvtárai vagy a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Könyvtára.
10. A témáról lásd még: Ásványi Ilona: Töprengések az egyházi könyvtárak sorsának változásairól. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 20 (2011/6) 3–14. Ásványi Ilona: Újabb töprengések... az egyházi könyvtárak és az Egyházi Könyvtárak Egyesülete régi-új feladatairól. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 26 (2017/1) 3–12.
11. 2016. február 24. *Az egyházi könyvtárakban őrzött kódexek és kódex-fragmentumok feldolgozása és digitalizálása* – május 9–10. *Könyvtári minőségirányítás – minőségbiztosítás.* – június 28.: éves konferencia, június 29. szakmai délelőtt: *Miscellanea – régi problémák, új utak, szomszédolás I-II.* – november 21. *A jog útvesztőjében, avagy hogyan legyünk naprakészek a könyvtárakat érintő törvények változásaiban.* – 2017. február 16. „Adjátok meg Istennek, ami Istené és a császárnak, ami a császáré” (vö. Mt 22,21). *Kereszt(y)énység, gazdálkodás, szervezeti kultúra* – április 25. *Habent sua fata libelli I. Párbuzamos történetek muzeális gyűjteményekről, könyvekről régikönyves könyvtárosoktól, restaurátoroktól, digitálizáló szakemberektől.* – május 15-17. „Igen nem szép, ami nem igen szép” (Kazinczy Ferenc) *A minőségbiztosítás gyakorlata a könyvtárban.* – június 29. éves konferencia: *Megújulás és hagyomány a 21. században – a könyvtári környezet értékeinek megőrzése a folyamatos fejlődés segítségével*, június 30. szakmai délelőtt: *Változunk – maradunk: „... hasonlítva a házigazdához, aki kincseiből régit és újat hoz elő.” (Mt 13, 52).* – október 2. *Tradíció és innováció. Muzeális gyűjteményeink helyzete, állapota, feldolgozottsága, digitalizálása – az Egyházi Könyvtárak Egyesülete szakmai napja az Országos Könyvtári Napok 2017 keretében.* – november 30. ... és minden módon számon tartanak” (Kosztolányi Dezso) *Barát vagy ellenség az információs kommunikációs technológia? Szakmai nap az adatvédelemről.* – 2018. április 11. *Habent sua fata libelli II.* – június 26. éves konferencia: *MEGÚJULUNK-MEGMARADUNK I. Muzeális gyűjtemények – modern kihívások, avagy a könyvtár, könyvtáros, könyvtárosság identitásváltozása* – június 27. szakmai délelőtt *MEGÚJULUNK-MEGMARADUNK II. Muzeális gyűjtemények – modern kihívások az egyházi gyűjteményekben* – október 2. *Élő muzeális gyűjtemények – Élő egyházi könyvtárak – az EKE szakmai napja az Országos Könyvtári Napok 2018 keretében* – A programokról részletesen az Egyházi Könyvtárak Egyesülete honlapjáról tájékozódhatunk: <https://eke.hu/rendezyenek>
12. Nyíregyháza, 2018. június 26. az EKE *Megújulunk – Megmaradunk I. Muzeális gyűjtemények – modern kihívások, avagy a könyvtár, könyvtáros, könyvtárosság identitásváltozása* című konferencia –

Eszenyiné Borbély Mária: *Könyvtáros szerepek a gyorsan változó globális információs környezetben.* A prezentáció az EKE honlapján itt látható: <https://eke.hu/kozgyulesek/2018>

13. Az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ és az Egyházi Könyvtárak Egyesülése segítségével és koordinálásával találtak rá az egyházi gyűjtemények az Orbis programra, melyet később a legtöbb katolikus könyvtár használt. Az Orbison kívül kezdetben a TINLIB, az Aleph és a Szirén program volt népszerű, és néhány könyvtár már akkor a Corvinát használta. 2000-ben jött létre az Orbis-alapú, Theca elnevezésű internetes adatbázis (www.osb.hu/biblio), amely közös keresőfelületet biztosított hét egyházi könyvtár anyaga egy részének elérésére. Már az Orbis bevezetésekor érezni lehetett, hogy néhány éven belül korszerűbb, integrált rendszert kell használniuk azoknak a könyvtáraknak, akik nem akarnak elszigetelődni. Az Egyházi Könyvtárak Egyesülése szakmai napokkal, bemutatókkal, ankétokkal igyekezett előkészíteni a szükséges szoftverváltást. Voltak olyan könyvtárak, akik az egyesülettől függetlenül, egyedül, külön utakat járva be, fenntartóik és rendszergazdáik vásároltak és vezettek be új programot. Jellemzően, a TINLIB-et használók a HUNTEKA programra, a Szirént használók Sziklára tértek át, és voltak, akik az Alephet használták ezután is. Az Orbist használók a Corvina rendszerben találták meg azt a programot, melybe adatvesztés nélkül konvertálhatták az adataikat.
14. <https://www.unitas.hu/> Az ODR és a MOKKA adatbázisok elindulását követően az egyházi gyűjteményekben is egyre erősödött az igény közös katalógusokban való részvételre. Az egyházi könyvtárak közül egyedül a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára lett ODR-tag. Ennek okai az egyházi könyvtárak sajátos sorsában keresendők: a 40-50 éves szünet után a felzárkózás nehézkes és lassú volt. Az egyháziak státusza a könyvtári hálózatban bizonytalan volt, az egyházi könyvtárak elégtelen anyagi feltételek között, gyenge személyi ellátottsággal, nagy informatikai lemaradásban indultak újjá. A MOKKA fejlesztési irányai nemigen számoltak az egyháziak részvételével. A 2005-ben indult MOKKA-R szekció azonban már megalakulásakor meghívta a legjelentősebb muzeális gyűjteményt őrző egyházi könyvtárakat, és tagjai közt aktívan jelen voltak. A MOKKA-ODR megújulását az egyházi könyvtárak is várakozással figyelték. Az első beszámolómban azt olvashattuk, hogy a nem ODR könyvtárak a megyei könyvtárakban kiépülő regionális közös katalógusokon keresztül tudnak majd csatlakozni, ám az egyházi könyvtárak számára ez a lehetőség nem nyújtott volna valódi megoldást. Muzeális állományukkal nehezen illeszkedtek volna be másféle fenntartású és más finanszírozású települési könyvtárak közé. Végül az Egyházi Könyvtárak Egyesülése elnöksége úgy döntött, hogy hozzáfog egy közös katalógus megvalósításához. Létrehozója Baranya Péter, akkor a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola vezetője, 2010 és 2013 között az EKE elnöke, ma a budapesti piarista könyvtár vezetője volt. A szervezési munkák 2009-ben kezdődtek. A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Könyvtára vállalta a megvalósítást, majd az üzemeltetés feladatát. A katalógus célját és feladatait a következőkben határozták meg: Ökumenikus gyűjtőkör. Lelőhelyinformáció a tájékozódáshoz és a könyvtárközi kölcsönzés segítségére. Osztott (közös) katalógizálás, a leg egyszerűbb formában, a rekordátemelések lehetőségének megteremtésével. Ez utóbbinak az egyházi könyvtárak speciális gyűjtőköre miatt is nagy jelentősége volt. A tudományos kutatás segítésére tanulmány és cikkbibliográfia beépítése a közös katalógusba. A könyvtárak adatbázisaiban több százazres nagyságrendben találhatóak folyóiratcikk és tanulmány rekordok. Ezek aggregációjával és kiegészítve az országos cikkbibliográfiák gyűjtőkörünknek megfelelő részével, jelentékeny méretű teológiai cikkadatbázis készíthető. További cél volt: az egyházi gyűjtemények saját arculatának megjelenítése, a könyvtárak nyitottságának, szolgáltatásaik sokféleségének megmutatása. A kisebb gyűjteménynek, saját honlappal nem rendelkező könyvtárak számára internetes publicitás. Ezen kívül, hogy a katalógus köré épített portál biztosítson helyet a résztvevő könyvtárak bemutatkozásának, elérhetőségeinek, egyházi és gyűjteményi híreknek. Tudástár hasznos információkkal segítse az olvasók-kutatók és a könyvtárosok munkáját. A feladatok összeállításával a következő követelményrendszert fogalmazták meg: A katalógus

legyen alkalmas a könyvtárakban elérhető fontosabb dokumentumtípusok (könyv, periodika, kotta, AV és elektronikus dokumentum, muzeális dokumentum, kézirat) rekordjainak tárolására és szolgáltatására. Képes legyen az egyházi gyűjteményekben használt szoftverek többségétől rekordokat fogadni (Corvina, Aleph, Huntéka, Tinlib, Szikla, Szirén, Orbis, S-Lib stb.) Virtuális közös katalógus üzemmódban működjön (Z39.50, OAI). Tudjon fogadni adatokat a cikkadatbázisokból (HUMANUS, MATARKA stb.). Szabványos gateway-en keresztül szolgáltatson adatokat a könyvtári szoftverek és az országos közös katalógusok (MOKKA, MOKKA-R) számára. Rendelkezzen a portál arculatához alakítható, sok szempontú lekérdezésre alkalmas webes felülettel. A keresésnél a könyvtárak körét felekezetenként és egyenként is lehessen szűkíteni. A keresés, böngészés során kijelölt rekordok letölthetőek legyenek szöveges és a MARC szabványoknak megfelelő formátumokban. Nagyon fontos szempont volt a költséghatékonyság. A beruházás költségeit sem az EKE, sem a partner tagkönyvtárak együttesen sem tudták volna biztosítani. E mellett a fenntartási költségeket is úgy kellett tervezni, hogy az EKE és a résztvevők közös teherviselésével hosszú távon is fenntartható legyen. Ezért a szoftverek kiválasztásánál a nyílt forráskódú technológiákat részesítették előnyben. A projekt megvalósításához az NKA-tól sikerült egyedi támogatást szerezni. A költségek 50%-át pályázat, a másik 50 %-át pedig a tagkönyvtárak és az EKE biztosította. A projekt kivitelezése a szerver vásárlásával együtt mindössze 2.100.000 Ft-ból valósult meg. Szerverként egy Intel Sapello szervert vásároltak, melyben 2 Quad Core Xeon processzor dolgozik. Operációs rendszerként OpenBSD-t telepítettek. A szerver kiválasztásakor a virtualizált üzemeltetést tervezték. A katalógust a Szegedi Egyetemi Könyvtár informatikusának Zawiasa Róbertnek a BODZA szoftvere működteti. Ez a szoftver üzemelt többek között a MOKKA-R, a HUMANUS, az EHM közös cikkadatbázis és a Szegedi Egyetemi Könyvtár webes katalógusa mögött is. Így lehetségessé vált az egyházi könyvtárak által széles körben használt Orbis adatbázisból a muzeális rekordok konvertálása a MOKKA-R-be. A portált a Veszprémi Hittudományi Főiskola rendszergazdája, Tátrai József (Drupler Kft.) készítette. Az UNITAS katalógus 2010-ben kezdte meg működését, 25 egyházi könyvtár részvételével. Az adatbázisok többségét rendszeres időközönként OAI-n keresztül aratással vagy mentésből készült konverzióval töltik be a katalógusba. A Huntéka rendszerrel használó könyvtárak esetében speciális megoldást kellett alkalmazni, mivel a könyvtárak többsége nem rendelkezett Z39.50 vagy OAI modullal. Az első évben a Hunkat-on keresztül Z39.50 segítségével biztosították a hozzáférést az UNITAS számára, de ez a megoldás nem bizonyult működőképesnek. A Monguz Kft. azonban nagylelkű segítséget nyújtott a probléma megoldásához; létrehoztak egy külön közvetítő adatbázist a könyvtáraktól az UNITAS felé. Így most stabilan működik a Huntékás könyvtárak elérése is, szintén Z39.50-en keresztül. A Bodza rendszerben működő adatbázisok, így az UNITAS elérhetőségét is megkönnyítendő, elkészült egy kiegészítés a Mozilla Firefox és Internet Explorer böngészőkhöz. A LibX kiegészítő a menüsorba épülő keresőablakot biztosít az adatbázishoz. (<http://libx.org/editions/download.php?edition=48D34513>) Baranya Péter szíves közlése alapján, a 2012. évi Networkshopon (Veszprém, 2012. április 11-12.) elhangzott előadás nyomán. <http://kifu.videotorium.hu/hu/recordings/4142/unitas>

15. Veszprémi Érseki Könyvtár, Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Könyvtára, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Könyvtára – Budapest, Főszékesegyházi Könyvtár, Kalocsa, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar Könyvtára – Budapest, Főegyházmegyei Könyvtár – Eger, Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár, Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegyei Levéltár és Könyvtár, Evangélikus Országos Könyvtár – Budapest, Evangélikus Hittudományi Egyetem Könyvtára – Budapest, Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye, Könyvtár – Budapest, Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára – Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem Maróthi György Könyvtár, Károli Gáspár Református Egyetem Könyvtári Szövetsége – Budapest, Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Nagykönyvtára, Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos

Gyűjteményei, Könyvtár – Pápa, Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtára, Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium Könyvtára – Curgó, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Könyvtára, Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Könyvtára – Nyíregyháza

16. Az E-könyvtárban a teológiai könyvtárak gyűjtőkörébe illő, digitalizált teológiai szakirodalmat igyekeztek összeszedni és szolgáltatni. Ez az irodalom a neten nagyon széttaprózva található, főként civil kezdeményezésben vagy könyvtárak honlapjain, így kis digitális könyvtárak és a bennük fellelhető új és új tartalom már követhetetlen. Ugyanakkor több esetben a könyvtárakban digitalizált dokumentumok várnak internetes publikálásra. Az UNITAS elektronikus könyvtárával szerettek volna lehetőséget adni a megjelenítésre, összegyűjtve a számtalan e-könyvtár anyagát, egységet (unitas-t) teremteni a széttagoltságban. Az e-könyvtárban metaadatokkal látták el az elektronikus dokumentumokat. A bibliográfiai adatok rögzítése mellett tárgyszavazták és facettás böngészőben is megjelenítették azokat. A dokumentumok teljes szövegét indexelték és kereshetővé tették. Minden esetben az eredeti publikálási helyre irányítják az olvasót, a dokumentumok feletti rendelkezést az őrző intézményeknek tartva fenn. A könyvtárak által legálisan digitalizált, de a szerzői jogi törvények szerint nem publikálható dokumentumokat is indexelik, az olvasók számára a találatot bemutatják, és a könyvtárak erre kijelölt számítógépein a jogszabályok betartásával használhatóvá teszik. Az indexeléssel, kereshetővé tétellel az olvasók számára szeretnének segítséget nyújtani egyben növelni az egyházi könyvtárak látogatottságát. A digitalizált dokumentumok bibliográfiai adatai a közös katalógusba is belekerülnek, a digitális tartalom kataszterét is létrehozva. Az E-könyvtár nem az elkülönülést kívánja szolgálni, hanem, távlati tervként szeretne áttekintést adni a teológia szakterületéről a szakemberek és a vallás iránt érdeklődők számára. Az összegzéssel remélhetőleg láthatóvá válnak azok a fehér foltok is, ahol nem történt digitalizálás. Mindebből idővel kialakítható egy a modern teológiai irodalmat feldolgozó egységes digitalizálási stratégia.

Baranya Péter szíves közlése alapján, a 2012. évi Networkshopon (Veszprém, 2012. április 11-12.) elhangzott előadás nyomán. <http://kifu.videotorium.hu/hu/recordings/4142/unitas>

17. Az Informatikai és Hírközlési Minisztérium (IHM) „24. óra Kulturális kincseink digitalizálása” címmel kiírt pályázata. Kiírás és megvalósítás 2003-2004-ben. A támogatás célja az volt, hogy elősegítse a megmenthető, pusztulóban lévő kulturális emlékek digitalizálását. Pályázni kulturális javak és dokumentumok, képi vagy szöveges emlékek, hangfelvételek, álló- és mozgóképek digitalizálását célzó munkákkal lehetett. Az IHM 2002 és 2006 között ezen a néven működő minisztérium volt. Létrejöttéről a 2002. évi XI. törvény tájékoztat (A Magyar Köztársaság minisztériumainak felsorolásáról). A 2006. évi LV. törvényben már Gazdasági és Közlekedési Minisztérium szerepel; a korábbi IHM-et érti az elnevezés alatt.
18. A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtárban 2014 és 2017 között készült teljes nyomtatványadatbázis és nyomtatott katalógus W. Salgó Ágnes közreműködésével. A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Könyvtárában Bíró Gyöngyi vezetésével dolgoznak az antikvakatalóguson. A Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtár és Teológiai Szakkönyvtárban Oláh Róbert munkálkodik az RMK-k feldolgozásán.
19. Ilyen a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Könyvtárában található folyóirattár: <https://pkk.piarista.hu/folyoirattar>
20. 2018-januártól az Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem Könyvtárában folyik nagyszabású digitalizálás, állományvédelmi céllal. A projekt a Rabbiképző egykori professzorainak és a magyar zsidó helytörténeti műveknek a digitalizálására, archiválására és szolgáltatására irányul. Zeuschel 12002-es és Plustek A3-as szkennelvel dolgoznak. Az előkészítő munkákat az OSZK kulturális közfoglalkoztatás keretében dolgozók látják el, a digitalizálást a MANDA (Forum Hungaricum)

- 4 főállású digitalizáló-archivátor kolléga végzi. A digitalizált tartalmak elérhetősége: a MANDA adatbázisában: https://mandadb.hu/tart/kereses?HNDTYPE=SEARCH&name=doc&page=1&_clearfacets=true&_clearfilters=true&fld_compound=&fac_organization=195 és az ADT – plusban: <https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/MagyarZsidoSzemle/>. Formátum: PDF, OCR-es változat, a link elhelyezése az Aleph katalógusban, a rekordoknál
21. Konrad von Megenberg: Buch der Natur. 1475, Tycho de Brahe: Astronomia instauratae mechanica, 1598., Páli töredékek, 16. sz., Psalterium cum canticis, 1438.
 22. Psalterium cum canticis. Prága v. Krumlov, 1438 k.
 23. Boethius: Consolatio Philosophiae, Strassburg: Johann Grüninger, 1501., Epistolae beati Pauli apostoli cum glossa Petri Lombardi, Párizs, 1250 k.
 24. Hyginus Mythographus: Poeticum astronomicum. Velence: Thomas de Blavis, 1488. (A szerző közismert neve Gaius Julius Hyginus v. csak Hyginus.)
 25. <https://konyvtar.asztrik.hu/?q=konyvek/olvasnivalo>
 26. <http://www.byzantinohungarica.hu/>
 27. <https://medit.lutheran.hu/>
 28. 2017. január elsejétől a MaNDA (Magyar Nemzeti Digitális Archívum) egyes feladatait a Forum Hungaricum Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság látja el.
 29. https://library.hungaricana.hu/hu/collection/evangelikus_leveltari_forrasok/
 30. A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Digitális Archívuma: http://konyvtar.proteo.hu/hu/digitalis_archivum
 31. Kührner Éva: Folyóiratok analitikus feltárása egyházi könyvtárakban. Elhangzott a *Megújulunk – megmaradunk II. Muzéális gyűjtemények – modern kibívások az egyházi gyűjteményekben* címmel szervezett szakmai délelőtti. Nyíregyháza, 2018. június 27. Az előadás prezentációja megtekinthető az EKE honlapján: <https://eke.hu/kozgyulesek/2018>
 32. <http://dm.ek.szte.hu/>
 33. <https://adtplus.arcanum.hu/hu/>
 34. <https://hungaricana.hu/hu/>
 35. 2001-től a főiskola a római Szent Anzelm Egyetem affiliált intézménye. A főiskola oktatói között a fent nevezett három rend mellett más szerzetesrendek tagjait, klerikus és világi munkatársakat is találunk. A Sapientia folyó képzés a férfi szerzetesnövendékeket a papságra készíti fel, a szerzetesnővérek és testvérek számára pedig teológiai-katechetikai-lelképásztori képzést ad. A főiskolát alapító és fenntartó szerzetesrendek nagy múltú tanítórendek, ezért a teológiai mellett kiemelt szerepet kap a keresztény pedagógiai képzés. Egy önálló tanárképző intézet létrehozásával a főiskola alapítói azt a célt tartották szem előtt, hogy a hitoktatást Magyarországon tanári szakképesítést is szerzett pedagógusok végezzék. A Sapientia ezzel megteremtette annak a lehetőségét, hogy más tanárszakok oktatását is végezze a hittanári szak mellett. Az ELTE-vel együttműködésben a hittanár-nevelő tanár szak mellé az erkölcsstan- és etikatanár szak, valamint az ELTE valamennyi tanári szakja választható. A főiskola erkölcsstan- és etikatanári, gyermekvédelmi és mentortanári területeken továbbképzési lehetőségeket is kínál, pedagógusok számára. A főiskola valamennyi képzése államilag elismert.
 36. A könyvtár küldetésnyilatkozata: forrás: <https://www.sapientia.hu/hu/konyvtar/altalanosinfo/rmciok>

37. Könyvtár e-Corvina integrált szoftverének fejlesztését a Monguz Kft. végzi. Az elmúlt év során valamennyi modul esetében megtörtént a legfrissebb verzió telepítése. A cég feladatkezelő szoftverének segítségével a könyvtár nyomon követheti kérések sorsát, melyeket a fejlesztőknek feltesz. A szoftverfejlesztő cég munkatársaival az elmúlt évben is több alkalommal egyeztettek az új WEB-es felület kialakításáról. Az új OPAC megvalósítása az elmúlt évek egyik kiemelt könyvtári projektje volt. A web-es felület megújítása során igyekeztek összehangolni a katalogizáló modul és a felhasználók által elérhető felület kínálta visszakeresési szempontokat. A webdizájn – mely a honlapot is gondozó könyvtáros kolléga munkája – megalkotásakor az egyszerű, harmonikus formák, színek kialakítására, összhangjára, továbbá a rezponzivitásra törekedtek. A megújult OPAC a következő címen tekinthető meg: <http://opac3.sapientia.monguz.hu/>, az olvasók számára 2018 szeptemberétől tették elérhetővé.
38. A dinamikusan fejlődő főiskola, alkalmazkodva a kor igényeihez folyamatosan bővíti képzési kínálatát, egyre szélesebbre tárja kapuit. A főiskola képzési kínálata történeti megközelítésben (indítás éve- a képzés megnevezése): 2000 – Teológus szak. 2001– Hittanár-nevelő szak (főiskolai képzés), Lelkipásztori munkatárs szak (főiskolai képzés), Egészséges életmódra és családi életre nevelés tanfolyamok. 2003 – Ember-, erkölcs- és vallásismeret szakirányú továbbképzési szak. 2004 – Gyermekek- és ifjúságvédelmi tanácsadó szakirányú továbbképzési szak. 2005 – Teológia (osztatlan mesterképzés), Katekéta-lelkipásztori munkatárs alapképzés (BA képzés). 2007 – Hittanár-nevelő tanár mesterképzés (tanári MA képzés). 2008 – Család- és gyermekvédő tanár mesterképzés (tanári MA képzés). 2009 – Etikatanár mesterképzés (tanári MA képzés), Pasztorális tanácsadás és szervezetfejlesztés mesterképzés (MA képzés) Szakirány: pasztorális tanácsadó. 2010 – Keresztény társadalmi elvek a gazdaságban szakirányú továbbképzési szak. 2011 – Gyakorlatvezető mentortanár pedagógus szakvizsgára felkészítő szakirányú továbbképzés. 2012 – Általános iskolai tanárok felkészítése az „Erkölcstan” tantárgy 5–8. évfolyamokon történő oktatására 60 órás pedagógus-továbbképző tanfolyam, Tanítók elméleti és módszertani felkészítése az erkölcstan oktatására 30 órás tanfolyam pedagógus-továbbképző tanfolyam. 2013 – Gyakorlatvezető mentortanár szakirányú továbbképzés. 2014 – Egységes osztatlan tanári mesterképzés hittanár-nevelő tanár – erkölcstan- és etikatanár-hittanár-nevelő tanár – közismereti tanárszakok (ELTE). 2015 – Pasztorális tanácsadás és szervezetfejlesztés mesterképzés (MA képzés) Új szakirány (specializáció): pasztorális szervezetfejlesztés.
39. Az elmúlt időszakban a teológiát kutató olvasók információ elérésének forrásai és szokásai is erőteljesen megváltoztak. Egyre nagyobb az igény az elektronikus anyagok hozzáférése. A Sapientia Főiskola Könyvtára kötelességének tekinti, hogy a teológia tudományterületéhez tartozó adatbázisok elérését minél nagyobb mértékben biztosítsák. A változások, az új lehetőségek megismerésében a könyvtár munkatársai kiváló feladatot végeznek. Fontosnak tartják, hogy naprakész információkkal rendelkezzenek, hogy ezáltal olvasóinknak hatékony segítséget nyújthassanak. A könyvtár egyike annak a néhány intézménynek, ahonnan elérhető – immár 2007 óta – az ATLA (*American Theological Library Association*) adatbázis. Az Amerikai Teológiai Könyvtárak Egyesületének vallástudományi adatbázisa (ATLA) az angol nyelvű vallástudomány fontos segédeszköze. A főiskola számítógépes hálózatáról elérhető továbbá a JSTOR adatbázis Essential Collection csomagja. A magyar tartalmak közül az Akadémiai Kiadó Online Folyóiratai, az Akadémiai Kiadó Szótárai, az ARCANUM Digitális Tudománytár, a L'Harmattan Digitális Adatbázis és az Interkönyv adatbázisok kutathatók. A féléves, éves adatbázis-használati statisztikák azt mutatják, hogy az előfizetett adatbázisokat rendszeresen kutatják az olvasók. Az elmúlt évek során számtalan alkalommal éltek az adatbázisok próbáhozáféréseit kínáló lehetőségekkel. (Taylor & Francis, de Gruyter Journals, MeRSZ – Az Akadémiai Kiadó e-könyvei, Wiley Online Library folyóiratai). A próbáhozáférések lejártá után mért statisztikai adatok szerint az olvasók jelentős számban kipróbálták a felkínált tartalmakat.

40. Az oktatási célra létrehozott, nem publikus, archívumként nem szolgáló jegyzetadatbázis a Főiskola aktív hallgatói és oktatói érik el, a bejelentkezéshez jelszó szükséges. A „tudástárként” működő adatbázis segítségével az oktatási segédanyagok hozzáférése korszerűbbé vált, az oktatók, hallgatók és a könyvtár munkája pedig egyszerűbb lett.
 41. Használóik számára 2009-től folyamatosan építik és elérhetővé teszik a szakdolgozatokat tartalmazó adatbázist, amely a Könyvtár olvasótermében csak erre a célra elhelyezett terminálról érhető el. A záróvizsgák után a Tanulmányi Osztálytól kapott elektronikus dokumentumokat feltöltik az adatbázisba és a nyomtatott példányt is megőrzik. Ebben az adatbázisban regisztrálják a megvédett Portfóliókat is.
 42. A Sapientia Könyvtára az MTMT alapító intézményei között szerepel. Naprakészességét nagyon fontosnak tartják. Mivel a Főiskola önálló repozitóriumot nem működtet az MTA KIK aláírásával 2014-ben készült el egy szerződés, amely szabályozza és megengedi a publikációk REAL repozitóriumba történő feltöltését. A Főiskola oktatóinak a *Sapientiana* és *Vigilia* folyóiratokban megjelent tanulmányait egy év embargóval teszik elérhetővé az MTMT-hez kapcsolódó REAL repozitóriumból. A közleményjegyzékeket a Főiskola honlapján is olvashatják az érdeklődők.
 43. Az intézmény valamennyi egysége ehhez igazodik a külső és a belső fórumokon történő kommunikáció során. A dokumentum egyrészt megkönnyíti a könyvtár munkáját, hiszen kész struktúrákat kell információkkal „megtölteni”, ugyanakkor a kihívást jelent, hogy a kész struktúrában elhelyezendő tartalom érdekes, figyelmet felkeltő legyen. A kézikönyvhöz igazodva készültek el a Könyvtár belső tereiben elhelyezett tájékoztató táblák feliratok. Mivel a teljes állomány szabadpolcon érhető el, nagy segítséget jelent a beiratkozáskor kézbe adott, az olvasói terekben történő tájékozódást segítő térkép, amely szintén tükrözi az intézmény arculatát. Új, állandó és ideiglenesen igénybe vehető szolgáltatásaikról, rendezvényeikről, aktuális nyitva tartásukról plakátok, szórólapok segítségével tájékoztatnak. Adventi időszakokban napi üzenetekkel várják olvasóikat.
 44. A ma már önálló logóval is rendelkező Könyvtári Esték rendezvényeire, évente négy este várják olvasókat a könyvtár olvasótermébe. Ezekkel a programokkal olyan fórumot kívánnak teremteni, ahol a felmerülő témák illeszkednek a főiskola értékrendjéhez, tágítják a leendő tanárok, szerzetesek látókörét, kapcsolódnak az előadásokon hallgatott tananyaghoz, de mégsem vizsgálóanyagok. A programok bárki számára nyitottak, sőt az elmúlt évek tapasztalatai alapján több a külsős vendég. Könyvtári Esték programjai, a rendezvényeken készült fotók és beszámolóik megtalálhatók a honlapon (<https://www.sapientia.hu/hu/konyvtar/konyvtariestetek>). A rendezvényekkel a könyvtár szerepet vállal saját maga és a főiskola hírnevének növelésében, ismertségének szorgalmazásában, megítélésének formálásában, másrészt tartalmas, témáit tekintve színes ismeretanyagot közvetít a résztvevők felé.
-
-

Czupi Gyula

Nyitás előtt, zárás után

Javítani a városlakók komfortérzetét

Átalakuló térszervezés

Két egymással összefüggő kérdés is foglalkoztatott, amióta abba a nagyszerű könyvtárpalotába költöttünk, melyet 2001-ben kapott Nagykanizsa. Az egyik kérdés az, hogyan lehetne ebbe a nagyszerű adottságú épületbe egy olyan funkciót is betelepíteni, melyre eredendően nem képes. Annak a nagyszerű elvnek ugyanis, hogy nagyobb terekben, övezetenként összekapcsolódva tárul fel az olvasó előtt a gyűjtemény és minden szolgáltatás, ellentmond az a természetesnek tűnő igény, hogy a könyvtár bevezető, kezdő szakasza önálló, a könyvtári szolgáltatástól eltérő nyitvatartási idejű életet éljen. Ha ez mégis megvalósíthatóvá válna, akkor kevés energiával fenntartható, önállóan is működő, másfajta programot futtató, de mégis könyvtárközeli helyszínné válhatna az eredeti funkció csorbulása nélkül.

Beszélgetni, találkozni alkalmas övezet volt ez már a kezdetektől. Korábban azonban, ha bizonyos határt túllépett az ott tartózkodók létszáma, akkor az akaratlanul is kialakuló magasabb zajszint zavarta a csendesebb könyvtári működést. Mivel szervesen kapcsolódik ez a rész az olvasói térhez, ezért mindig bennünk volt az a félelem is, hogy a mi féltettebb övezeteinkbe betévedhetnek a nyitvatartási időn kívüli programjaink látogatói.

Ezt a térrészt nem rég sikerült üveg térelválasztóval elkülöníteni úgy, hogy a belépő térélménye ne változzon, a két övezet pedig egymástól függetlenül és egybenytva is használható.

A könyvtárépület nyitvatartása

A másik kérdés a nyitvatartási időnkkel kapcsolatos. A heti hat nyitvatartási napunk négyféle nyitvatartási időt jelent. Még akkor is nehéz ezt megjegyezni, ha valaki tudja,

hogy minden munkanapon 13 órától nyitva talál bennünket és ebből 4 alkalommal fél hétig.

Arra, hogy egységesítsük a nyitvatartási időt, nem láttunk lehetőséget. Az azonban már lehet reális cél – gondoltuk –, hogy az épületünk egységesen legyen nyitva minden munkanapon. A világban nagyszerű példákat láthatunk arra, hogy a könyvtárak épületeinek nyitvatartási ideje korábban kezdődik a hagyományos szolgáltatás nyújtásának idejénél.

Egy ilyen cél megvalósulása esetén a városban lehetne egy kulturált hely, ahol minden munkanapon 7.30-tól 18.30-ig minden betérő leülhet, pihenhet, mentesülve az időjárás kihívásaitól, olvashat, beszélgethet ismerőseivel. Itt szabad internetelérést (wifit) is talál, a friss napilapokat is olvashatja. Ha tudatosul ez a lehetőség a város lakójában, akkor – függetlenül attól, hogy használja-e vagy sem – komfortérzete javul. (Gondoljunk arra, hogy hány olyan dolog van, amit nem használunk naponta, de örömmel tölt el bennünket az a tudat, hogy bármikor használhatnánk.)

Nyitás előtt

Hogyan csináljuk?

A kérdés az elgondolás megszületése után az volt, hogy milyen erőforrásból és milyen lehetőségeket nyújtva próbálkozzunk. Azt tudtuk, hogy biztos háttérrel adhat a közmunkások jelenléte könyvtárunk életében. Nélkülük nehéz lenne elképzelni egy ilyen megoldást. Ők lettek a mozgó „felügyelők”. Legtöbbször már a bejáráttal szembeni ruhatár közelében elérhetők. Őket kérdezik először a látogatók. Hideg időben ők főzik a teát vendégeinknek.

A betérők fogadása mellett mindenképpen szeretnénk volna, ha a kölcsönzött dokumentumok visszavételére ekkor is alkalmasak vagyunk. Kell tehát egy másik szereplő is, egy könyvtáros, aki ezt el tudja végezni.

Ebből pedig az következett, hogy egy olyan alkalmi és mobil kölcsönző helyet is ki kellett alakítanunk, ahol a könyvek visszavétele mellett mindennapi munkáját is végezheti a könyvtáros (feldolgozhat, gyarápíthatja az állományt, törlést végezhet). Az a jó, ha

itt a könyvtáros telefonos tájékoztatást is tud adni. Központi telefonjaink (a vonalas is) könnyen mozgatható, tehát a telefonos tájékoztatás is része lett a nyitvatartási időn kívüli szolgáltatásnak.

Már a kezdetekkor a napilapokat mozgatható (guruló) polcokra raktuk, azok is könnyűszerrel kihúzhatók ebbe a leválasztott előtérbe. (Az alkalmi kölcsönzőpult és feldolgozó munkahely kialakítása, az újságok átmozgatása úgy 5 percet igényel.)

A mosdókat eleve ebbe a térrészbe „foglaltuk” az üveg térelválasztóval. A létrejött kb. 150 négyzetméteres tér tehát sokat tud.

A térelválasztó nem rombolja a térélményt

Munkarend és tapasztalatok

A könyvtárosokra kb. 25 munkanaponként kerül egy ilyen szolgálat. Ekkor 1,5 vagy 2,5, esetleg 5,5 órát (attól függően, hogy melyik munkanapon kerül sorra) kell itt dolgoznia a munkaidejéből.

A nyitás előtt, zárás után programunk kísérleti szakaszában elkezdjük feljegyezni tapasztalatainkat arról, hogy hogyan és mire használják a betérők ezt a lehetőséget. Mivel a rögzítés elektronikusan történik azóta is, ezért a feljegyzések átnézése igen részletes képet ad a működésről.

Először azonban azokról a jelenségekről emlékezzünk meg, melyek abból fakadnak, hogy az épület, a szolgálati tér egy másik pontjáról látjuk mindennapi működésünket, ha itt dolgozunk. A munkába érkezés lehetősége a főbejáraton mindenki előtt megnyílt. Korábban csak a hátsó bejárat felől láttuk a működésünket, az olvasóval azonos szemszögből nem. Tudhattuk, hogy a nyitvatartási időn kívül is vannak programok – bérlőink révén is – az épületben. Az ügyeletbe kerülő azonban ezt most meg is tapasztalja, hiszen a főbejárat felől jönnek az iskolások gyermekkönyvtári foglalkozásra, baba-mama tornások babakocsikkal, jogi, borászati tanácsadásra az érintettek stb.

Az, aki valamennyi időt ebben a szolgáltatásban tölt el, újabb oldaláról ismeri meg az épület használatát, az itt folyó tevékenységeket, melyeket a mindennapi könyvtári élete

szűkebb köréből nem biztos, hogy meglát. Mindegyikünk találkozik sokféle betérővel, nem csak tájékoztatási szituációban. A közmunkában dolgozók és a könyvtárosok személyesebb megismerkedését is segíti ez az ügyeletben végzett, sajátos együttműködést igénylő munka.

A kölcsönzött dokumentumok visszavételéről történik a feljegyzésekben a legtöbb említés. Ez nemcsak könyvek visszavételét jelenti, hanem DVD-t, folyóiratot, könyvtárkózt is. Először azt gondoltuk, hogy azoknak segítünk ezzel, akik a késedelmi díj elkerülése érdekében keresnek fel bennünket, hogy még idejében visszahozzák dokumentumaikat. Számukra valóban szélesedik a visszavételi időszak. Jöttek azonban például olyan szülők is, akik a közeli iskolák valamelyikébe kísérik gyermeküket, utána pedig beugranak hozzánk is, hogy visszahozzák kölcsönzéseiket még az ő munkakezdésük előtt. Tehát mielőtt az iskolákban vagy a munkahelyeken elindul az élet, a könyvtárba már be lehet jönni, vissza lehet hozni könyveket. A busszal korán érkezők közül többen a könyvtárban olvasva várják meg az aznapi iskolakezdet.

A fenntartó önkormányzat már korábban megkért bennünket bizonyos űrlapok gyűjtésére, mert az ő hivatali idejükön túl nyúlt nyitvatartásunk, ez az időszak is szélesedett, sőt – erre korábban nem gondoltunk – az ebben a térben elhelyezett kiállítások látogatási ideje is nőtt.

A visszavételhez kötődően a hosszabbítások gyakoriak, de a telefonos ügyeleti funkció miatt a telefonon történő hosszabbítás is jellemző. Ez is nem várt hozadék.

Találtam arra is utalást, hogy amikor az olvasó könyvet hozott vissza, egy másikat előjegyeztetett. Ennek az inverze egy alakulóban levő újabb lehetőségre utaló bejegyzés: „Előjegyzett könyvért jöttek”. Ha olvasóink rákaphánának arra, hogy az előző nap nyitvatartási ideje alatt telefonon vagy e-mail-ben igényelt könyvért nem nyitvatartási időben jönnének, az is könnyen megoldható lenne, hiszen ezeket a könyveket könyvrendező kocsival a szolgáltatás közelébe lehet tolni.

A napilapok és hetilapok gördíthető polcai

A nyitási időpont előtti negyedóránban felszaporodnak a bejegyzések. Az olvasóink tehát nem pontosan nyitásra érkeznek, ami érthető, hiszen nem számítható ki a hozzánk vezető út, utazás ideje. Nagyszerű érzés látni, hogy ezek az emberek nem az épület előtt várakoznak mindenféle időjárási viszonyok között, hanem betérve a könyvtárba napilapot olvasnak, beszélgetnek, tanulnak, jól érzik magukat. Ez ugyanolyan nem várt, bár logikus következmény, mint az, hogy az akadálymentesített épület nemcsak a kerekesszékeseknek, hanem a babakocsival érkezőknek, a nehezen lépcsőzőknek is kényelmes bejutást biztosít az intézménybe. Így nemcsak a ruhatár előtt láthatunk nagy számban „parkírozó” babakocsikat a baba-mama programokon, hanem az olvasói térben is feltűnhet a babakocsiban fekvő kisdaddal és a nagyobb testvérrel együtt érkező szülő, nagyszülő.

A tanulást is többször említik a feljegyzésekben. Ez olyan műfaj, amire gondoltunk a szolgáltatás tervezése során. Nyitásra vagy a társakra várva is tanulnak itt a diákok. Többben ide tervezik a közös tanulást is. Korrepetálás is folyik ebben az időszakban pedagógus vezetésével egyénileg vagy csoportosan.

Nyitás előtt és zárás után tanulás és tanítás, társas együttlét

Nem lehet könnyű elkülöníteni általában az olvasást és a tanulást. Példák: „egy-egy órát töltött itt a két itt olvasó ember”, „hajléktalan jött melegedni, olvasni”, „egy olvasó olvasni jött” (sic!), „két fiatal leült olvasni és beszélgetni”. Az utolsó esetben gyaníthatjuk, az olvasás akár tanulást is jelenthet. A tanulás talán akkor lehet biztos a feljegyző kolléga számára, ha tankönyv, esetleg füzet is előkerül. Az első idézet pedig a napilapok és hetilapok olvasására vonatkozhat.

A netezést is gyakran emlegetik a feljegyzéseket készítőik. Itt is gyakori lehet az olvasás. Mindaddig, amíg nincs mindenkinek a telefonján korlátlan internetezési lehetőség, fontos marad ez a szolgáltatás. Itt is volnának még lehetőségeink.

Nagyon sok a beszélgetésre tett utalás a leírásokban. Ez azonban a látogatók egymás közötti társalgására utal minden esetben, sajnos a könyvtáros és a látogató közötti beszélgetésekről nem találtam említést, bár nyilván volt, de talán nem sok. Mivel könnyedebb szituáció egy ilyen találkozás a hivatalos nyitvatartási időben történőhöz képest, ezért fontos lenne kihasználni. Egyáltalán, el kell érni, hogy ne csak az olvasó kezdeményezze, ritka és szűk területre korlátozódó beszélgetéseket folytassunk az olvasókkal. Legyünk kezdeményezők!

Személyes beszélgetős élményem szívesen osztom meg. Csodálatos beszélgetésem volt a szomszéd iskolába járó 3. osztályos fiúval, aki verses könyvet hozott vissza. Az osztályban többen olvasták és ajánlották a könyvet. Most is előjegyzés volt a köteten. Hát nem csodás?

A rendszerességre is utalás van a jegyzetekben, bár a szolgálatban való ritka részvételünk miatt ez kevésbé tűnhet fel a jegyzetek íróinak. Mégis nyilvánvaló, hogy vannak rendszeres látogatóink ezekben az időszakokban. Diákok és felnőttek egyaránt. Nekik a napirendjük részévé váltunk.

A főbejárat hosszabb időn át való használatát már említettem a könyvtárosok szemszögéből. Most nézzük a hagyományosan a hátsó bejáraton való bebocsátásra kárhoztartottak lehetőségét. Nem kapucsgöngyvel, hanem hús-vér könyvtárban dolgozóval találkozunk a belépő. Elmondhatja, kit is keres, a keresetthez pedig elkísérik, vagy telefonon a bejáratához hívják az illetőt. A könyvtári adminisztráció, az albérlők, az irodákban dolgozók elérésének kulturált formája jön létre, bár nincs a könyvtárnak portája.

Kedden 16 órakor zárunk. Bár sohasem voltunk tovább nyitva az elmúlt évtizedekben, mégis többen jönnek tévedésből később. Most nem zárt ajtóval várjuk őket, hiszen a szolgáltatásunk ezen a napon is 18.30-ig tart. Mások, akik már korábban jöttek és még nem mennének, az épület ezen első terében maradhatnak. Egy leírás szerint volt, hogy öten maradtak, ők wifiztek, újságot olvastak, mások beszélgettek, máskor arról olvashattam, hogy többen maradtak beszélgetni.

Még az üzleti világ is használja szolgáltatást. „Biztosítást jöttek kötni ketten” – olvasható az egyik bejegyzésben. Lehet, hogy a korrepetálások mögött is mozog némi pénz.

Egy város komfortérzete nő – állítottam az írás első felében. Van egy hely, ahol minden munkanapon reggel fél nyolctól este fél hétig szeretettel várnak mindenkit. Ahol ebben az időszakban is felveszik a telefont és tájékoztatnak. Ahol mindig tiszta mosdót lehet találni – sajnos ezek köztéri változatával városunk elég rosszul áll. Ahol kulturált környezetben olvasni, találkozni, netezni, beszélgetni, tanulni lehet.

Még nem nőttük ki a teret, de már találtam ilyen bejegyzést is: „Lassan telt ház lesz”. Vannak olyan megváltozott tanítási idejű napok, amikor az iskolából korábban kiszabaduló diákok már jóval nyitás előtt megrohazzák a könyvtárat és megtöltik ezt a terünket.

Abban bízunk, hogy ők lesznek azok is, akik életük további részében a különleges helyzetekben mindjárt a könyvtárra gondolnak.

Online tartalmak konzorciumi beszerzése

A digitális tartalmak a széles közönség számára általában egyet jelentenek az ingyenességgel. Az esetek nagy részében ez így is van: a felhasználó ingyen olvashatja napilapok digitális változatát, híroldalakat, e-könyveket, nézhet filmeket – és fizetős esetben felbukkannak az ingyenességet kínáló kalózkodások, amelyek nem mindig hívják fel a figyelmet arra, hogy nem jogtisztá tartalmat kínálnak. (A könyvtári kalózkodások problémájáról legújabbán Bodó Balázs közölt összefoglalást, a szabadon elérhető magyar e-könyves oldalakokat pedig Kerekes Pál és Kiszl Péter mutatta be.¹) A könyvtárosok azonban nagyon is tisztában vannak azzal, hogy a könyvtárban szolgáltatott, eleve digitálisan létrejött szakfolyóiratok, e-könyvek hozzáférése komoly anyagi teherterét jelent az intézmény számára. Könnyen előfordulhat az is, hogy egy-egy egyetemi vagy kutatóintézeti munkatárs az intézeti számítógépeket használva nem érzékeli, hogy mely tartalmak hozzáférhetők mindenki számára szabadon, és melyek azok, amelyet az intézményi előfizetésnek köszönhetően használhat a munkahelyén. A szakfolyóiratok online hozzáféréssel kapcsolatos problémákat összefoglalja Sipos Anna Magdolna tanulmánya.²

Az online tartalmak beszerzése a szakkönyvtárak esetén már beépült a beszerzési folyamatokba, sok esetben átvette az elsőbbséget a nyomtatott dokumentumokhoz képest. Az online világ számtalan új lehetősége és kihívása a gyarapítási folyamatok terén is több új lehetőséget nyit a szakemberek előtt.

A könyvtárak már korábban is együttműködtek egyes gyarapítási kérdésekben, az online világ a nyomtatott példánytól való elszakadással azonban lehetőséget teremtett a beszerzések nagyobb mértékű összehangolására. Ennek az alapja, hogy a beszerzett digitális dokumentum nincs példányszámhoz kötve: egy szerződés keretében akár tucatnyi intézmény számára válhat hozzáférhetővé. A könyvtárak így konzorciumba tömörülve könnyebben megoszthatják a beszerzéssel járó feladatokat, az ügyintézés és az előfizetési terheket.

A konzorciumalapítás alapja lehet földrajzi elhelyezkedés: gyakoriak az országos, megyei, állami könyvtári konzorciumok. Fontos szempont lehet a szakterületi vagy intézménytípus szerinti egyezés: akár határokon átívelő együttműködés keretében végzik a beszerzést egy-egy terület szakkönyvtárai, kutatóintézetei; akár egy országon belül jön-

nek létre közkönyvtárak, kórházi könyvtárak, jogi szakkönyvtárak konzorciumai. Minden esetben fontos természetesen az azonos szolgáltatás iránti igény: ennek megfelelően lehet konzorciumalapítási szempont a szolgáltatás iránti igény, függetlenül minden más szemponttól.³ A könyvtári konzorciumokat tömörítő ICOLC (*International Coalition of Library Consortia – Könyvtári Konzorciumok Nemzetközi Szövetsége*) tagsága több mint kétszáz konzorciumot számlál.

A konzorciumi beszerzés előnyei könyvtári oldalról könnyen érthetőek. Ide tartozik a párhuzamos munkafolyamatok kiküszöbölése, az adminisztratív és anyagi terhek megosztása, a gyarapítási szempontok összehangolása. De ezek mellett hasonlóan fontos lehet az egységes fellépés a kiadókkal, adatbázis-szolgáltatókkal szemben. Egy országos konzorcium lényegesen nagyobb tárgyalóerővel bír egy-egy önálló könyvtárhoz képest, így könnyebben tudja érvényesíteni a könyvtári szféra érdekeit. Ez alatt nemcsak az előfizetési díj mértékére gondolunk, hanem a szolgáltatások testre szabására (pl. az intézményi igényeknek megfelelő folyóiratcsomag összeállítása), a hozzáférés mellett további szolgáltatások érvényesítésére (pl. a nyílt hozzáférésű publikálás egyszerűbb megvalósítása).

A kiadók részéről a konzorciumi együttműködés előnye az adminisztráció egyszerűsítése: nem szükséges több tucat intézménnyel külön tárgyalni, külön megállapodásra jutni, külön szerződést kötni. Ez kifejezetten előnyös olyan országokban, ahol a kisebb intézményeknél nyelvi korlátokba ütköznének, vagy ahol adminisztratív vagy finanszírozási okokból nehezebb volna egyesével megállapodásra jutniuk. A gyakorlati tényezők mellett a konzorciumi megállapodások segítik a kiadói termékek népszerűsítését, elterjedését egy-egy területen.

Magyarországon az Elektronikus Információs szolgáltatás (EISZ) Nemzeti Program segíti a könyvtárakat a konzorciumi beszerzésekben. A nemzeti program két stratégiai célja a tudományos tartalom szolgáltatás és a közművelődési feladatok ellátása. 2018-ban kétszáz tagintézmény számára több mint ötven adatbázishoz biztosít hozzáférést. Az intézmények között megtalálhatók felsőoktatási intézmények, kutatóintézetek, egészségügyi intézmények, közkönyvtárak, múzeumok, levéltárak, szakkönyvtárak és államigazgatási intézmények. Nemzeti programként nem kizárólag Magyarországon működő intézményekről van szó, több határon túli magyar intézmény is részt vesz a programban.

Felsőoktatási intézmények	52
MTA és kutatóintézetek	16
Egészségügyi intézmények	26
Közkönyvtárak	40
Múzeumok	28
Levéltárak	11
Szakkönyvtárak és államigazgatási intézmények	20
Kutatóintézetek	15
Mindösszesen	208
Ebből határon túli intézmény	6

1. táblázat: Az EISZ Nemzeti Program tagintézményi megoszlása 2018 októberében

Az EISZ a beszerzések adminisztratív ügyintézése mellett a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH) által biztosított központi költségvetésből százalékosan támogatja az előfizetéseket, az előfizetési díj egy részét átvállalva az intézményektől. Emellett az előfizetésekhöz a felsőoktatási intézmények számára az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI), az akadémiai kutatóintézeteknek a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) biztosít céltámogatást.

Az adatbázisok, e-folyóiratok és az e-könyvcsomagok beszerzése egy komplex döntéshozatali folyamat eredménye a tartalom és a költségvonzat nagysága miatt. A döntéselőkészítés évről évre számos feladatot ad az elektronikus források beszerzésével foglalkozó könyvtárosoknak, egyúttal azonban lehetőséget is biztosít arra, hogy minden évben átgondolják és dönthessenek ezeknek az igen költséges előfizetéseknél a meghosszabbításáról. Ennek a folyamatnak az egyik eleme a statisztikák használata: a magas használati statisztika jelezheti a beszerzés hasznosságát. Az állománygyarapítási feladatok támogatása mellett a statisztikák segítséget jelenthetnek a hozzáférési problémák felismerésében, a gyűjteményben lévő hiányok azonosításában, a felhasználói szokások elemzésében.

A használat mérése az elektronikus forrásoknál lényegesen egyszerűbb, mint a nyomtatott dokumentumok esetében. Az online szolgáltatásra alkalmas felület egyszerűen tudja mérni a rajta keresztül történt adatforgalmat, a sikeres és sikertelen kereséseket, a használati módot és időtartamot.

A használati metrikák között található olyan mérőszámok, amelyek minden e-forrásra alkalmazhatók, de általában kevésbé hasznos információt nyújtanak, mint például a platformra való belépések száma, a platformon való tartózkodás ideje, a keresések száma.

Léteznek azonban a használatról pontosabb képet adó, dokumentumtípus-függő statisztikák is:

- e-folyóiratcikkek teljes szövegű letöltéseinek és megtekintéseinek száma címek szerint, havi bontásban;
- e-folyóiratcikkek teljes szövegű letöltéseinek és megtekintéseinek száma címek szerint, megjelenési év szerinti bontásban;
- gold open access cikkek teljes szövegű letöltéseinek és megtekintéseinek száma címek szerint, havi bontásban;
- e-folyóiratcikkek teljes szövegű letöltéseire és megtekintéseire irányuló visszautasított kísérletek száma folyóiratcímek szerint, havi bontásban;
- e-könyvfejezetek teljes szövegű letöltéseinek és megtekintéseinek száma címek szerint, havi bontásban;
- e-könyvfejezetek teljes szövegű letöltéseire és megtekintéseire irányuló visszautasított kísérletek száma könyvcímek szerint, havi bontásban.

A dokumentumtípusokhoz igazodó statisztikák segítségével jól látható, hogy

- egy adatbázis mekkora része hasznos az intézménynek, releváns-e a teljes adatbázist előfizetni, vagy elég lenne csak bizonyos címeit;
- a használat mekkora része irányul open access cikkekre, milyen arányban fedi az előfizetési díj az egyébként sokszor szabadon elérhető tartalmakra fordítandó összeget;

- a kurrens és/vagy az archív tartalmakra van igény, amelyek esetleg korábbi örökös hozzáférés jogán egyébként is elérhetőek lennének;
- mit keresnek a felhasználók a nem előfizetett e-folyóirat- és e-könyvcímek közül, milyen irányba lenne érdemes bővíteni a tartalmakat.

A gyarapítást segítő következtetések mellett megfigyelhetőek használói szokások is az adatokból, amit a tájékoztatás, a kommunikáció és az infrastruktúra fejlesztése során hasznosíthatnak az intézmények:

- a használati adatok havi és heti bontása alapján megállapítható, hogy a szolgáltatás használata egyenletes az év során vagy kampányszerű (például vizsgaidőszakhoz kötődő);
- azonosítható, hogy milyen használati módon veszik igénybe az adatbázist (pl. IP-alapú azonosítással az intézmény számítógép-hálózatán vagy Shibboleth-azonosítás segítségével a jogosult felhasználók az intézményen kívülről);
- milyen böngészőt használnak az elérés során;
- milyen eszközökkel veszik igénybe a szolgáltatást, milyen az aránya az asztali számítógépeknek és a mobil eszközöknek, okostelefonoknak?⁴

A statisztikák közül nem csak a használat mérőszámai segíthetnek a döntéselőkészítésben. Ugyanilyen fontos mutató lehet az is, hogy az adott intézmény kutatói mely kiadónál, mely folyóiratokban, mennyit publikálnak, illetve mely folyóiratokra hivatkoznak leggyakrabban. A tudományos kibocsátásra vonatkozó információk az open access erősödésével egyre fontosabbá válhatnak, ha az intézmény a közzétételi díjakat is beépítheti a hagyományos gyarapítási költségtervekbe.

Természetesen a szolgáltatóktól begyűjtött statisztikák csak nyers adatok, melyek további elemzéseket igényelnek, és érdemes összekapcsolni más rendelkezésre álló adatokkal, mint például a költségek vagy éppen a felhasználói visszajelzések. Az így nyerhető egyik legfontosabb mérőszám az egy használatra jutó költség (előfizetési díj/használat), amelyet összevetve a releváns nemzetközi könyvtárközi kérés díjával fontos indikátorhoz jutunk az egyes előfizetések költséghatékonyságáról. Jó eszköz az egymáshoz hasonló források adatainak összevetése, valamint érdemes megkeresni a trendeket és a kiugró értékeket az adott forrás és az egyes címei által mutatott használati adatokban, melyeknek az okát feltárva akár döntést befolyásoló információkhoz is juthatunk.⁵

Adatbázisnév	költség/ nem OA cikkletöltés	használt/ összes nem OA folyóirat	intenzíven használt*/összes nem OA folyóirat	költség/ intenzíven használt	cikkletöltések száma	nem OA cikkletöltések száma	nem OA folyóiratok száma	OA publikálások száma	nem OA publikálások száma
Adatbázis 1	750 Ft	28,35%	1,52%	58 971 Ft	10215	9514	7950	0	0
Adatbázis 2	3 250 Ft	4,75%	0,66%	373 750 Ft	941	920	1220	17	138
Adatbázis 3	54 Ft	87,30%	61,90%	11 383 Ft	8493	8221	63	43	742
Adatbázis 4	1 223 Ft	20,44%	1,47%	64 638 Ft	2854	2854	3674	0	0
Adatbázis 5	6 080 Ft	100,00%	88,73%	339 804 Ft	3587	3521	71	5	21
Adatbázis 6	541 Ft	30,17%	12,40%	21 258 Ft	20577	18154	3725	0	0
Adatbázis 7	24 243 Ft	4,70%	0,14%	1 369 730 Ft	124	113	1425	0	5
Adatbázis 8	5 125 Ft	14,73%	0,62%	719 208 Ft	476	421	482	0	13

*az intézmény által a típusa és használati szempontjai szerint egy folyóiraatra meghatározott éves letöltési minimum feletti használat

2. táblázat: Használati adatokból nyerhető mérőszámok a döntéselőkészítéshez mintaadatokon

Vegyük figyelembe, hogy a használatot az egyes kiadók eltérő mérőszámokkal is jellemezhetik, vagy ugyanazokat a mérőszámokat különbözőképpen értelmezhetik. Ezt a problémát oldja fel a COUNTER szabvány bevezetése, mely forrástípusonként egysége-

sen definiálja a fő mutatókat (keresések száma, teljes szövegű letöltések száma, visszautasítások száma), biztosítva ezzel az összehasonlíthatóságot.⁶ Tehát ahol rendelkezésre áll, használjuk a COUNTER-alapú adatokat, melyeket a jelentősebb kiadók szolgáltatnak is. Azonban érdemes áttekinteni a kiadók nem szabványos statisztikáját is, mert sok értékes adalékkal szolgálhatnak, ilyen például a használat megbontása egyetemi karokra, kutatóintézetekre vagy a használt eszköz típusa (asztali számítógép vagy mobileszköz).

A statisztikák rendszeres gyűjtése a nagyobb intézmények számára időigényes feladat. Ennek megkönnyítésére fejlesztették ki a SUSHI protokollt, amelynek segítségével automatikusan arathatók a COUNTER használati statisztikák az intézmény által használt ERM (*Electronic Resource Management* – elektronikus források kezelése) rendszer számára.

Az EISZ konzorciumban előfizetett adatbázisok használati statisztikái nyilvánosan elérhetőek intézményi bontásban az EISZ honlapján.⁷ A tagintézmények támogatására az EISZ egy döntéstámogató rendszer fejlesztését kezdte meg 2018-ban, amely várhatóan 2019 közepétől a jelenleginél sokkal részletesebb statisztikákat, mutatókat és elemzéseket tesz majd elérhetővé az intézmények számára.

Az EISZ nemcsak a tagintézményeinek, hanem bármely elektronikus forrásokat használó intézmény és a teljes hazai kutatói közösség számára is nyújt szolgáltatásokat. A saját fejlesztésű COMPASS adatbázis, a magyarországi tudományos információforrások lelőhelyadatbázisa, amely közszolgáltatás jelleggel, ingyenesen elérhető.⁸ A COMPASS-ban jelenleg teljes körűen megtalálhatók az EISZ-en keresztül beszerzett tudományos elektronikus források, és folyamatosan bővül az intézmények egyéni adatbázis és e-folyóirat, illetve e-könyv előfizetéseinek gyűjteménye is.

A lelőhelyadatbázis a napjainkban elvárható igényeknek megfelelően többszempontú keresési lehetőséget biztosít a használóknak az információk különböző szintjein. Segítségével, pár kattintással megtekinthető, hogy mely adatbázisok érhetőek el egy adott intézményben vagy településen. Ellenben, ha valaki arra kíváncsi, hogy egy náluk hiányzó konkrét adatbázis hol férhető hozzá az országban, azt is egy egyszerű keresés eredményeképpen megkapja. A tájékozódást térképes nézet, valamint az intézményekre vonatkozó telephelyinformációk is segítik, hiszen egy-egy nagyobb intézménynek néha meglepő helyeken is találhatók kevésbé ismert intézetei, ahol szintén elérhetőek az előfizetett források.

Az egyik legtermészetesebb használat, ha egy folyóirat vagy könyv lelőhelyére van szükségünk, amely nincs meg az intézményünkben. A találati listában megtalálható a folyóirat oldalára vivő link, azaz, ha mégis valamely előfizető intézetben ülünk, akkor azonnal el is érjük. Továbbá látható a tartalmazó adatbázisok listája a folyóiratok elérhető évfolyamainak dátumával, és az előfizető intézmények listája, ahová például célzott könyvtárközi kérést tudunk küldeni.

A COMPASS rendelkezik cikk-keresővel is, ami a CrossRef API-ját használja, ezért DOI azonosító alapú keresést tesz lehetővé. Ennek segítségével konkrét cikkek hazai lelőhelyét is megtalálhatjuk, és szükség esetén célzott könyvtárközi kérést tudunk küldeni, vagy fel tudjuk keresni a hozzáféréssel rendelkező intézményt. Továbbá az Unpaywall API-ra épülő fejlesztés segítségével a találati oldalon megjelölésre kerülnek az Open Access elérhető cikkek, közvetlen link segítségével hozzáférést biztosítva a teljes szöveghez. Az Open Access folyóiratokban megjelent cikkeket arany színű, a repozitóriumban találhatóakat zöld lakat jelöli.

Az EISZ az elektronikus források konzorciumi beszerzése mellett a bemutatott szolgáltatásokkal segíti az intézmények munkáját, a kutatói közösséget és azokat, akik valamilyen formában kapcsolatba kerülnek az online szakirodalmi forrásokkal.

Jegyzetek

1. Bodó Balázs: *The Genesis of Library Genesis: The Birth of a Global Scholarly Shadow Library*. In: Joe Karaganis (szerk.): *Shadow Libraries*. Cambridge, MIT Press, 2018. pp. 25–51. Elérhető: <https://mitpress.mit.edu/books/shadow-libraries>
Kerekes Pál – Kiszl Péter: *Magyar irodalom a világhálón*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018. Elérhető: <http://mek.oszk.hu/18600/18678/18678.pdf>
 2. Sípós Anna Magdolna: A folyóiratkrízisről: A szakfolyóiratok kiadási modelljének változásairól és áremelkedési tendenciáiról könyvtáros szemmel. 1. rész. = *Könyvtári Figyelő*, 63. köt. 1. sz. 2017. pp. 9–22. Elérhető: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00343/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2017_1_009-030.pdf
 3. Horton, Valerie: *Library Consortia Overview*. In: Horton, Valerie – Pronevitz, Greg (szerk.) *Library Consortia: Models for Collaboration and Sustainability*. Chicago, ALA, 2015. pp. 1–10.
 4. Dér Ádám – Lencsés Ákos: Az EISZ Nemzeti Program szerepe a könyvtárak külföldi szakirodalommal való ellátásában. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 64. köt. 5. sz. 2017. pp. 241–246. Elérhető: <http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/972/10385>
 5. Verminski, Alana – Kelly Marie, Blanchat: *Fundamentals of electronic resources management*. London, Facet Publishing, 2017.
 6. *COUNTER Code of Practice: Release 5*. Counter, Winchester, 2017. Elérhető: https://www.projectcounter.org/wp-content/uploads/2017/10/Release5_20171013-1.pdf
 7. <http://eisz.mtak.hu/index.php/hu/statisztika.html>
 8. <http://compass.mtak.hu/>
-
-

Bánkeszi Katalin – Szepesi Judit

MoodleMoot konferencia Debrecenben

A Moodle¹ használóinak tábora az utóbbi tíz évben Magyarországon is jelentősen megnőtt. Elterjedése indokolta, hogy a felhasználók évenként találkozzanak, tapasztalatot cseréljenek, kérdéseikre választ kapjanak. A MoodleMoot lett a magyarországi Moodle-használók legnagyobb évenkénti találkozója.

Az első konferenciát² 2006 novemberében a Kölcsey Ferenc Református Főiskolán, Debrecenben rendezték meg. Ezt követően szinte minden évben sor került a találkozóra.

A MoodleMoot konferenciák feladata a hazai Moodle-közösség szervezése és a kommunikáció biztosítása, az új felhasználók támogatása. A rendezvény célcsoportja: oktatók, informatikusok, rendszergazdák, oktatásszervezők, döntéshozók, intézményvezetők.

A találkozókön elsősorban az oktatásban szerzett tapasztalataikról számolnak be a résztvevők, de a pedagógiai tapasztalatokon túl számos technikai jellegű és oktatásszervezéssel kapcsolatos előadás is elhangzik. A keretrendszer működtetésének technikai kérdései mellett rendszeresen bemutatkoznak a legújabb fejlesztések a vállalkozói és az oktatási szféra különböző területeiről. Rendszeresen szó esik az e-learning szabványokról, valamint az elektronikus oktatásban eredményesen felhasználható alkalmazásokról, azok Moodle-val való integrálásáról.

Minden rendezvény évről évre egy-egy aktuális téma köré szerveződik. Kezdetben a technikai kérdések voltak előtérben, de a súlypont fokozatosan a módszertani kérdésekre helyeződött át, míg a megvalósított projektek, oktatási tartalmak és kurzusok esetében egyre inkább a létrehozás és a működés folyamataira koncentrálnak. Az e-learning és a Moodle világával ismerkedők az előadások mellett gyakorlati jellegű workshopokon szerezhhetnek tapasztalatokat.

A MoodleMoot rövid bemutatása után felvetődhet a kérdés a rendezvény címével kapcsolatban: miért Moot? Mit jelent? A találkozók fő szervezői – Papp Gyula és Vágvölgyi Csaba – így magyarázzák: „A Moot egy óangol szó. Eredeti jelentése szerint „tanácskozási gyűlést” jelent. A MoodleMoot kifejezést a híres oxfordi professzor, J.R.R. Tolkien műve,

A Gyűriék ura második részének egyik jelenete inspirálta, amikor is az erdők pásztorai, az *enték* – ezek a hatalmas, bölcs és ősi teremtmények – tanácskozássra gyűltek össze a Fangorn erdőben, hogy megvitassák, mitévők legyenek e zord időkben.” A világszerte megrendezésre kerülő Moodle konferenciák és rendezvények is ezt a nevet viselik.

MoodleMoot 2018 Debrecen

A 12. hazai MoodleMoot konferencia megrendezésére 2018. október 4–5-én került sor a Debreceni Egyetem Kassai úti kampuszán. Az idei év kiemelt témái a következők voltak: digitalizáció az oktatásban; vállalati képzések és e-learning; nyílt oktatás, MOOC, social learning; személyes tanulási környezetek; gamification és játékalapú tanulás.

A konferencián a plenáris előadások mellett szekciókat és workshopokat is szerveztek. Utóbbiakon egy-egy témát mélyebben felvázoltak az előadók, és azok gyakorlati megoldásait is bemutatták.

Szemelvények az előadásokból

Az előadások sorát *Király Zoltán* vezette fel, aki a *Multimédia és E-learning Technikai Központ* vezetője. Mint elmondta, az évente ismétlődő konferencia megrendezésére tavaly szervezési nehézségek miatt nem kerülhetett sor, így most annál több új információról számolhattak be az előadók. Bevezetőjében kiemelte, hogy a gyorsan változó felhasználói igény és a mobil eszközök elterjedése az oktatás terén is jelentős változásokat hozott. Lassan, de határozottan növekszik az online oktatás iránti érdeklődés. Az USA-ban már egész iparág alakult ki körülötte, és a statisztikai adatok is jelentős bevételnövekedést mutatnak ezen a területen. Míg Amerikában vegyes a kép az alkalmazott oktatási keretrendszerek tekintetében, és az utóbbi években új szereplők is megjelentek, addig Magyarországon a Moodle használata csaknem egyeduralgódó.

A Debreceni Egyetemen tudatosan foglalkoznak az e-learning alkalmazásával az egyetemi oktatásban. Alig több mint egy éve alakult meg a *Multimédia és E-learning Technikai Központ*, amelynek feladatai közé tartozik a keretrendszer fejlesztése, az online oktatás módszertani támogatása, a tananyagkészítés, az oktatási célú eseményrögzítés, továbbá foglalkoznak az adatbiztonság és a minőségbiztosítás kérdésével, valamint az e-learning formában zajló belső képzésekkel is.

Vágvölgyi Csaba sorra vette az utóbbi időben megjelent Moodle-verziókat, melyek között az elmúlt két évben négy főverzió³ jelent meg, a legfrissebb 3.5-ös idén májusban. Ismertette a jelentősebb újdonságokat, mint például a továbbfejlesztett gamifikációs és keresési szolgáltatásokat, a globális opciókat, valamint kiemelte, hogy ez a verzió már kezeli a GDPR-t is. A 3.5-ös egy LTS (*long time support*) verzió, vagyis legalább 3 évig biztosított a követése. A következő fejlesztési fázisban a megjelenítés finomítása, a statisztikai elemzések bővítése és még számos újdonság várható. Említette, hogy Amerikában megjelent a *Canvas*, egy dinamikusan fejlődő új keretrendszer, amely nagyon rövid idő alatt népszerű lett, és kezdi kiszorítani a régebbi alkalmazásokat.

Vitéz Gyöngyvér és *Könczöl Tamás* a *SkillToolkit e-learning Solution* elnevezésű fejlesztést mutatta be, amely illeszthető szinte valamennyi keretrendszerhez, és kényelmes használatával, hiánypótló megoldásaival jó kiegészítője a hagyományosnak mondható keretrendszerek szolgáltatásainak. A *SkillToolkit* nem önálló LMS, hanem eszköz a hatékony

tanításhoz, egy külön szoftver modul, amely szabványos kommunikációt biztosít és akár a Moodle mellé illeszthető.

Részletesen bemutatták a *SkillToolKit* mögött húzódó koncepciót. Fontos jelmondatuk, hogy „ne tanítsunk, hanem MEGtanítsunk”, azaz a cél az legyen, hogy ténylegesen beépülő, gyakorlatban használható ismereteket adjunk át. Teremtsük meg az ismeretátadás, a készség- és képességfejlesztés, valamint az attitűdváltás egységét. A technika, a módszertan és a tartalom összhangja adjon választ a különböző célcsoportok tanulási igényeire. Mivel a nagyobb intézményeknél kevés idő van a tanulásra, de az új információ, a friss tudás kell a feladat elvégzéséhez, gyors és hatékony módszer kell a tudásátadáshoz. Az utasítások, szabályok, fogalmak, munkamódszerek élményszerűen is taníthatók. A tananyag újrafelhasználható elemekből épül fel, rövid ciklusokra osztott, mobil eszközökre is optimalizált. A tananyag jól szervezett legyen, a lényegyet kiemelve, közérthető formában, képi elemekkel szemléltetve adjuk át, de ugyanakkor „legyen kéznél” a háttérinformáció is, amely a tananyag bármely pontján előhívható. Rajzok, ábrák, szimulációk segítik a törzsanyag megértését, önellenőrző kérdéseken mérhető le a tudás. A folyamatos tevékenység során figyelmet kell fordítani arra is, hogy a tananyag ne legyen unalmas, az elsajátítás során ne csak olvasnivaló legyen, hanem az észlelés, a gyakorlás is helyet kapjon. Fontos, hogy ne gyorsan akarjunk tanulni, hanem figyelmesen, saját tempóban haladva, a megfigyelés és a többszöri ismétlés útján megértve, begyakorolva szerezzük meg a hiányzó ismereteket.

A tartalom és a szerkezet egy online szerkesztő segítségével akár „röptében”, tanítás közben is módosítható. A jó tananyag adottsága az adaptivitás, a személyre szabott tartalom és bejárású útvonal. Az előadó felhívta a figyelmet a mérés fontosságára, amelyből kiderül az oktató számára, hogy milyen hatékonysággal tudnak a résztvevők haladni, mikor veszítik el az érdeklődésüket, hol akadnak el stb. A *SkillToolKit* segítségével részletes adatok gyűjthetők minden mozzanatról. A tapasztalatok alapján tökéletesíthető a tartalom. A fő tananyag mellett a kiegészítő információk ikonsoron, helyfüggően állnak rendelkezésre (ábra, kép, fogalom, hivatkozás, ajánlott olvasnivaló stb.). A tananyag részei jól paraméterezhetők, így dinamikusan vezérelhető a tevékenység, a haladás. A tanulás egy bemeneti felméréssel indul, majd rövid, szintre hozó tananyaggal folytatódik, amelyet csak azoknak kell elvégezni, akiknek hiányosak az előismeretei. A fő tananyag adaptív elágazásokkal, önellenőrző kérdésekkel segíti a személyre szabott haladást. Terjedelmes tesztkérdés-bank társul a rendszerhez, így bőven van lehetőség a gyakorlásra.

Csibi Erzsébet a *Pearson*⁴ oktatási szolgáltató cég képviselőjében beszélt arról, hogy hogyan használjuk a vállalati oktatásban az e-learninget, és ehhez a cég milyen speciális e-book konstrukciót kínál. Röviden beszámolt a moszkvai EdCrunch konferenciáról is, amelynek előadásai és műhelytalálkozói az online tanulásról, a tanulás eszköztáráról, a személyre szabott tananyagokról szóltak, és a digitális adatok és technológiák alkalmazási lehetőségeit taglalták az oktatás szemszögéből. A továbbiakban bemutatta a *MyLab & Mastering* terméket, amely valójában egy interaktív e-book tesztekkel, videókkal. Egy speciális tanulási környezet, amelyet tartalommal feltöltve kapnak a felhasználók. Minden egyes – akár LMS-be is integrálható – e-book egy-egy önálló témakört dolgoz fel. Tartalmaz online feladatokat, multimédia flash-kártyákat, oktató és értékelő rendszer is. Két fő témakörben mozognak a tananyagok: üzleti és természettudományi ismeretek érthetők el ebben a formában. Az élményalapú tanulás (*learning by doing*) elvét alkalmazzák. Cél

az elmélet gyakorlatba ültetése, a készségek fejlesztése, a problémamegoldás, a kritikai gondolkodás fejlesztése. A tanuló tutor rendszerben kérhet segítséget. Rendszeres kommunikációt folytatnak a hallgatóval, folyamatosan ellenőrzik a tanulás eredményességét. Az előadó felhívta a figyelmet egy, a digitális oktatás jövőjéről szóló, *Intelligence Unleashed* címmel megjelent tanulmányra.

Köpöcsy Zsuzsa, a Debreceni Egyetem Központi Könyvtárának főigazgató-helyettese, e-learning szakértőként a Moodle könyvtári alkalmazásáról szolt. Mint elmondta, egyre több karon épül be az egyetemi oktatásba az e-tananyagok használata. Az elmélet többsége távoktatásban, e-learning formában érhető el, miután egy előzetes felkészítést, tájékoztatást kapnak a hallgatók. A gyakorlat továbbra is tantermi környezetben zajlik, és ott nyílik lehetőség az önálló tanulással megszerzett ismeretek elmélyítésére is. A vizsga is személyes jelenléttel történik. A kurzusokat tréningek egészítik ki, pl. a szakdolgozat írásával kapcsolatos tudnivalókról. A 90 perces tréningek karok szerint specifikus, gyakorlatorientált tananyagok, online háttéranyaggal. Jelenleg 26 ilyen tréning megy. A Moodle-ban csak a kiegészítő háttéranyag van, ezt a jelenléti oktatás közben nem használják. A könyvtárban a belső képzésekhez is alkalmazzák az e-learning adta lehetőségeket, pl. a nyelvi kompetenciák fejlesztéséhez. Nemrégiben az új dolgozók beilleszkedésének támogatására raktak össze egy „tananyagot”, amely több témakörben tájékoztatja az új munkatársakat a munkahelyi rendről, az ügyintézésről, a kommunikációs eszközökről, a minőségbiztosításról és egyéb fontos tudnivalókról.

Papp Gyula előadásában azt fejtegette, hogy kell-e a vállalkozásoknak e-learning? Tapasztalatai szerint az elektronikus oktatás használata hatékonyságnövelő hatású, különösen a tudásintenzív területeken és ahol nagy a fluktuáció, de szerepe lehet a tehetséggondozásban, a teljesítmény fokozásában, a vállalati tudásmenedzselés terén. Jól alkalmazhatók a mikrotartalmak, a gamifikáció, az interaktivitás, a filmszerű megjelenítés. Mindenütt gyors segítséget jelent, ahol hiányzó ismeret, tudás kell, és kevés idő jut a tanulásra: vállalati akadémia, onboarding ismeretek, tűzvédelem... A Moodle jó eszköznek bizonyul, bár néhány elemében, pl. a képzés adminisztrációja tekintetében nem elég hatékony.

Vécsey Zsádányi is a játékos tanulásról beszélt, bár nem Moodle környezetben valósultak meg a fejlesztéseik, de valóban érdekes megoldásokat mutatott be. A magyar fejlesztői csapat a világ számos országában sikeresen értékesíti a szimuláción alapuló oktató anyagait, melyek a hagyományos oktatás ellenpólusaként gyökeresen más szemléletet képviselnek. Sajátossága, hogy a játékmenetből magatartásmintákat definiálnak, és annak alapján működő szimulációt fejlesztenek valamilyen történetbe ágyazva. A *FLIGBY* egy interaktív film, vezetői szimulációs játék, amely egyszerre kalandos és érdekes, a különféle helyzetekben való viselkedési formákat egy jó sztori köré épülve tanítja meg.

Molnár Tamás az ADDIE modellen alapuló elektronikus tananyagok fejlesztéséről beszélt. Először általánosságban mutatta be a tananyagfejlesztés elveit, majd az oktató szerepét emelte ki a tananyag összeállításánál. Végül bemutatta az ADDIE modellt, amelyben a tananyagfejlesztés a következő lépésekből áll: elemzés (*Analysis*), tervezés (*Design*), fejlesztés (*Development*), kivitelezés (*Implementation*), értékelés (*Evaluation*). A modell iránymutatást ad a hatékony képzés- és teljesítménytámogatásra, a hiányosságok feltárására. Az egyéni és a közösségi munka során eredményesen használható, a megoldás a hagyományos és az IKT eszközökre egyaránt épít.

Papp Gyula igazán gyakorlatias műhelyt szervezett a konferencia végére. Kétszer másfél órában kipróbálhatták a résztvevők az előzetes felmérő teszt készítésének minden mozzanatát. Az előadóval együtt lépésről lépésre haladtak a feladatlap kialakításával, és hasznos tanácsokat kaptak a beállítások kezeléséhez.

Összefoglaló

A cikk csupán egyetlen és szubjektív nézőpontú szeletét adja a 12. MoodleMoot konferencia programjainak. Ez az évente megrendezésre kerülő tanácskozás az elektronikus oktatással foglalkozó szakemberek elméleti és gyakorlati fórumává nőtte ki magát az évek során. A tapasztalt szakemberek a legújabb irányvonalakról, fejlesztési eredményekről értesülhetnek, ugyanakkor a kezdő felhasználó is hasznos információkat kap, ha meg szeretné ismerni a digitális pedagógia eszközeit és módszereit.

Jegyzetek

1. A Moodle nyílt forráskódú program, amely az elektronikus tanulás és tanítás komplex lebonyolítását teszi lehetővé.
 2. <https://moodlemoot.hu>
 3. <https://docs.moodle.org/dev/Releases>
 4. pearsoned.co.uk
 5. <https://www.pearson.com/corporate/about-pearson/innovation/smarter-digital-tools/intelligence-unleashed.html>
-
-

MOODLEMOOT
HU 2018

Adat- és tudásmenedzsment a posztigazság korában

Mozaikok az INFINT Information Interactions 2018 nemzetközi konferenciáról

Az *Information Interactions* (Információs Interakciók) című konferenciasorozatot 2013 óta rendezi meg a pozsonyi Comenius Egyetem Könyvtár és Információtudományi Tanszéke, és az egyetem könyvtára ad neki helyet. A konferenciák 2005 óta nemzetközi részvétellel zajlanak. Az idei rendezvényre október 23-án került sor.

Ezekon a konferenciákon mindig jó alkalom kínálkozik a közép-európai régió szakemberei közötti tapasztalatcserére. A hagyományos angol nyelvű előadások mellett pedig a tanszék PhD-hallgatói is bemutatják kutatási témáikat, eredményeiket egy-egy szlovák nyelvű előadással. A legutóbbi találkozó – a korábban megszokottakhoz hasonlóan – saját keresztmetszetét nyújtotta az információtudomány elméleti kutatásában és gyakorlati alkalmazásaiban felmerülő nemzetközi fejleményeknek. Az alábbiakban a nemzetközi előadásokról adunk áttekintést.

Iryna Kuchma (EIFL Open Access Program Manager)¹ *The What, Why and How of Data Management Planning* című nyitó előadása a tudományos kutatás számára egyre fontosabbá váló problémakör, a kutatási adatok (tudományos adatok) kezelése (adatmenedzsment) számos kérdését érintette, annak több gyakorlati vonatkozására kitérve. Az adatmenedzsment a kutatásból származó adatok létrehozására, tárolására, hozzáférésére, megosztására, újrahasznosításának biztosítására és megőrzésére vonatkozó szemléletet és gyakorlatot foglalja magában. Az előadó példákkal demonstrálta, hogy az adatok nyílt hozzáférhetővé tétele egyfelől fokozza a kutatási tevékenységek hatékonyságát, valamint pozitívan befolyásolja az idézettséget. A nyílt adat (*Open Data*) olyan online, térítésmentesen elérhető adat, amely a megfelelő forrásmegjelölés mellett újrahasznosítható és terjeszthető. Kuchma ennek kapcsán bemutatta Tim Berners Lee “5 csillagos” modelljét², amely jól követhető módon írja le az adatok FAIR elvek (*Findable, Accessible, Interoperable, Reusable* = Megtalálható, Hozzáférhető, Interoperábilis és Újrafelhasználható) alapján

történi kezelését. A modell arra sarkallja a kutatókat, hogy nyílt licenc alapján tegyék fel adataikat az internetre, lehetőleg strukturált formában (például beszkenvelt képek helyett Excel fájlok formájában). Érdekes egyben arra is odafigyelni, hogy a megosztási formátum gyártó- és platformfüggetlen legyen, valamint, hogy permanens azonosítókat, pl. URI-t használjunk.

Az előadó kiemelte, hogy az adatok nyílt megosztása nagymértékben hozzájárulhat az adatok érvényességének vizsgálatához (*validálásához*). Megmutatta, hogy egy ellenőrzés nélkül átvett, téves adatsor hogyan vezetett szükségtelen megszorításokhoz több országban.³ Az adatszervezés ugyanakkor nemcsak a validálás, hanem általánosságban az adatok újrahasznosítása szempontjából is kulcskérdés, tehát érdemes időben mérlegelni, milyen formában kívánjuk adatainkat közzétenni, lehetőség szerint igazodva a leendő felhasználók igényeihez. Többek között ennek kapcsán említette az előadó azt a némileg jobban ismert tényt, hogy egyre több, a kutatást finanszírozó szervezet, ügynökség elvárja, hogy a kutatási pályázatok adatkezelési tervet (*data management plan*) tartalmazzanak. Ezek elkészítéséhez már online segédanyagok is rendelkezésre állnak.⁴

Azok a kutatók, akik úgy érzik, hogy a nyitott tudomány „mellékhatásaként” eredményeik illetéktelen kezekbe kerülhetnek, regisztrálással védhetik meg munkájukat.⁵ Az előadás végén – megkerülhetetlenül – szó esett az új általános adatvédelmi szabályozásról (GDPR), kiemelve a rendelet hatálya alá eső személyes (*privacy*) adatok körébe tartozó információk ismeretére vonatkozó elvárható tudatosságot.

Különleges aktualitást adott az előadásnak az a tény, hogy a magyar felsőoktatási intézmények és az MTA Könyvtára által létrehozott HUNOR (HUNGarian Open Repositories) konzorcium tagjainál dolgozó kutatástámogatási szakemberek számára jövő év januárjában a nyílt tudománnyal kapcsolatos tréninget rendeznek Debrecenben, amelynek egyik trénera Iryna Kuchma lesz.⁶

Második előadóként Koltay Tibor (Eszterházy Károly Egyetem) az információs túlterhelés és a félrevezető információk kapcsolatáról beszélt, *Information overload in the post-truth era* címmel.⁷ A posztigazság (*post-truth*), vagy más néven a tények utáni kor jellemzője, hogy gyakran szembesülünk dezinformációval. Ez azt jelenti, hogy gyakran találkozunk határozott szándékkal elterjesztett, valótlan tartalmakkal, bár egyelőre nem látjuk, hogy számuk a közlemények össztemegének növekedésével egyenes arányban nő-e.⁸ A dezinformáció terjedése összefügg azzal is, hogy a számos területen tapasztalható információs túlterhelés hatására gyakori, hogy a rendelkezésünkre álló információ mennyiségét túl nagyra érezzük, továbbá a számunkra haszontalan és irreleváns információt nem tudjuk hatékonyan szűrni.⁹

Ennek egyik, bár nem egyedüli okozója a közösségi média használata.¹⁰ Velejárója ugyanis az azonnali jutalmazás (jutalom) iránti igény, amelynek okán sokan úgy érzik, jogosítványuk van arra, hogy elolvasás nélkül továbbítsanak és/vagy elsőként kommenteljének tartalmakat.¹¹

A dezinformáció kialakulásában és elterjesztésében fontos szerepe van az ismeretbuborékok (*epistemic bubbles*) és a visszhangkamrák (*echo chambers*) jelenségének is. Az ismeretbuborék hatására nem veszünk tudomást más emberek olyan véleményéről, amely ellenkezik saját meggyőződésünkkel. A *visszhangkamra* működésének alapja az eltérő véleményekkel kapcsolatos bizalmatlanság szándékos megteremtése, és eltérő vélemények aktív lejáratása.¹²

Látókörünket a szűrőbuborékok (*filter bubbles*) is szűkítik. Ezeket a médiafogyasztás mintázatait és a felhasználók preferenciáit figyelő algoritmusok hozzák létre azzal, hogy a felhasználókat szelektív módon, egyre homogénebb forrásokhoz kapcsolják.¹³

A dezinformáció ellenszerei között a legfontosabb a kritikai hozzáállás, amely az információs műveltségnek is fontos eleme. A probléma viszont az, hogy vannak, akik képesek megtalálni és felhasználni a (nekik) megfelelő információt. Ez az információ azonban a félrevezetést szolgálja, és az adott személy eleve meglévő beállítottságait és meggyőződéseit erősíti.¹⁴ Az álhírek befogadói tehát nagyon is kritikus szemmel néznek bármely információra, amely nem azt támasztja alá, amit ők igaznak, helyállónak gondolnak.¹⁵ Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a szellemi szabadság „nem azt jelenti, hogy minden számárságot el kell hinnünk, de miért ne olvashatnánk el őket”.¹⁶

A nap harmadik előadója, Jela Steinerová (Comenius Egyetem, Pozsony) *Information environment and information behaviour of researchers in Slovakia* című előadása többek között bemutatta egy olyan kvalitatív kutatás eredményeit, amelynek során 19 vezető szlovák kutatót kérdeztek meg félig strukturált interjúkban. Az ezek lapján készült fogalomtérképek azt mutatják, hogy munkahelyeik információs ökológiáját többtényezős faktorok, főként a szakmai kultúra, a kutatók által képviselt értékek és a kitűzött célok befolyásolják. Akadályozó tényezőt jelent viszont a kutatók adminisztrációs túlterheltsége, a források integráltságának és a támogatásnak a hiánya. Fő értékként a saját és mások tudásának fejlesztése iránt érzett késztetést azonosították. Mindez azt mutatja, hogy a munkahelyek információs ökológiájának feltárása javíthatja a kutatási infrastruktúrát, és hozzájárulhat az információs műveltségi gyakorlatok modelljeinek továbbfejlesztéséhez.

Az Országos Széchényi Könyvtár képviseletében két előadás is elhangzott. Dancs Szabolcs *Tear down the wall! Some models and obstacles of cooperation between libraries and publishers* című előadásában ismertette a könyvtárak és kiadók egyes együttműködési modelljeit, mindenekelőtt az adatfolyamok optimalizálása területén, kitérve az implementálás néhány külföldi példájára, valamint szót ejtett azokról az – alapvetően szemléletbeli – akadályokról, amelyek az együttműködésekét nehezítik.

A közsférában keletkező információknak, így például a könyvtári metaadatoknak és digitalizált forrásoknak a kreatív iparágra ösztönző hatású, nyílt felhasználása olyan, az uniós jogalkotás által is felkarolt¹⁷ ügy, amely nyilvánvaló finánciális kérdéseket vet fel – elsősorban – a bevételi forrásaikra jelentősebb mértékben támaszkodó szervezetek működését illetően. Az új üzleti modellek kialakítása, hozzáférési politikájuk újragondolása a könyvtárak és egyéb memóriaintézmények számára lehetővé teszi, hogy minőségi metaadat- és tartalomszolgáltatásaik révén az információs piac versenyképes szereplőjévé váljanak. A külföldi példákban olyan jó gyakorlatokat láthatunk, amelyek egyes hagyományos könyvtári feladatok kiszervezésével, nemzetközi azonosító-rendszereknek és szabványoknak az adatfolyamokat optimalizáló implementálásával teremtették meg a piaci szféra és a könyvtárak kooperációjának hatékony kereteit. Ezen felül megismerhettünk egy olyan kutatásfejlesztési projekt formájában megvalósuló, hazai kezdeményezést¹⁸, amely egyfajta metaadathub-szolgáltatás kialakításával igyekszik hatékonyabbá tenni a könyvpiari értéklánc tagjai közötti adatcserét, és amelynek része – többek között – a katalógusrekordokban található ETO-jelzetek konvertálása a könyvkereskedelemben alkalmazott tárgyszórendszernek (*Thema*) megfelelően.

Drótos László és Németh Márton *How to catalogue a web archive? Some solutions for metadata management at the web harvesting pilot project of the National Széchényi Library*¹⁹ című előadásából kiderült az (az egyébként nem meglepő) tény, hogy egy könyvtári webarchívumnál jogos elvárás, hogy a teljes szövegű keresés mellett metaadatok alapján is kereshető, illetve böngészhető legyen. Az archiválási munkafolyamat és a hosszú távú megőrizhetőség pedig azt is megkívánja, hogy a bibliográfiai leírások mellett adminisztrációs és technikai metaadatokat is rögzítsünk. Bár ezek egy része automatikusan is előállítható, sok esetben emberi intelligenciára és adatrögzítésre is szükség van. A tervezett, de egyelőre kísérleti stádiumban lévő magyar nemzeti webarchívum esetében viszont olyan tömegű digitális dokumentumról van szó, hogy meg kell gondolni, milyen szinten és milyen részletességgel készítünk emberi munkával metaadatokat. Az előadás áttekintette azt a nemzetközi szakmai ajánlások alapján készült XML alapú adatmodellt, amely a kísérleti projekt keretében kidolgozásra került, s rugalmas módon lehetővé teszi, hogy tetszőleges mélységben rögzíthessünk metaadatokat akár automatizált módon, akár humán munkaerő bevonásával. A webarchiválás metaadatulolásának a megtervezése nem választható el a leendő Országos Könyvtári Rendszer megtervezésétől. Voltaképpen egy ahhoz sok szálon kapcsolódó részfeladatról van szó. A rendszer tervezésének során dől el az is, hogy milyen formátumokban (MARC21, RDA), s milyen felületen lesznek az adatok feltárhatók és visszakereshetők a jelenlegi ideiglenesnek szánt XML adatstruktúra és megjelenési felület mellett.

Részben a véletlennek, részben a program összeállítói odafigyelésének köszönhetően egymás után két előadás hangzott el a tudásmenedzsment (KM) szerepéről.

Marcela Kатуšćáková (Comenius Egyetem) *From Information Science to Knowledge Science?* című előadásában arról beszélt, hogy a könyvtár- és információtudományi (KIT) szakemberek körében egyre nagyobb érdeklődés nyilvánul meg a KM iránt, amit az is mutat, hogy a KIT képzést nyújtó intézmények 33%-a és különösen a képzést tágabban értelmező ISchool-ok²⁰ 45%-a nyújt KM kurzusokat.

Carlos Luis González Valiente (Kubai Nemzeti Könyvtár) *Evolution of the socio-cognitive structure of Knowledge Management* című előadásában viszont aláhúzta, hogy a tudásmenedzsment gyökerei az üzleti menedzsmentben vannak.

Information literacy in the perspective of education című előadásában Michal Černý (Masaryk Egyetem, Brno) kiemelte, hogy az Európai Bizottság megbízásából összeállított *Digital Competence Framework* keretrendszer 2.0-ás változata²¹ a digitális információforrások és az állampolgári részvétel irányába bővítette az információs műveltség fogalmát.

A rendezvény – a korábbi évekhez hasonlóan – számos témát érintő, magas színvonalú áttekintést nyújtott aktuális digitális könyvtári kérdésekről. Megítélésünk szerint nagy szükségünk van arra a dinamikus szakmai párbeszédre, amelyet ez a pozsonyi konferenciasorozat nyújt számunkra.

Jegyzetek

1. <http://www.eifl.net/> (Utolsó megtekintés: 2018. november 8.)
2. <https://5stardata.info/en/> (Utolsó megtekintés: 2018. november 8.)
3. www.guardian.co.uk/politics/2013/apr/18/uncovered-error-george-osborne-austerity (Utolsó megtekintés: 2018. november 8.)

4. <https://dmponline.dcc.ac.uk/> (Utolsó megtekintés: 2018. november 8.)
 5. <http://help.osf.io/m/registrations/1/524205-register-your-project> és <http://ufal.github.io/public-license-selector/> (Utolsó megtekintés: 2018. november 8.)
 6. <http://www.open-access.hu/hu/open-science-train-trainers-bootcamp-debrecenben> (Utolsó megtekintés: 2018. november 8.)
 7. Koltay Tibor részvételét az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” projekt támogatta.
 8. Z. Karvalics László: *Informatorium. Szó-kalauz a kortárs információs kultúrához*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2017.
 9. Koltay Tibor: Egy „örökzöld téma”: az információs túlterhelés. *Információs Társadalom*, 17. évf. 3. sz. 2017. 39–54.
 10. Gibson, C. – Jacobson, T. E.: Habits of mind in an uncertain information world. *Reference and User Services Quarterly*, Vol. 57 No. 3, 2018. 183–192.
 11. Cooke, N. A.: Posttruth, truthiness, and alternative facts: Information behavior and critical information consumption for a new age. *The Library Quarterly*, Vol. 87 No. 3, 2017. 211–221.
 12. Jamieson, K. H. – Capella, F.: *Echo Chamber: Rush Limbaugh and the Conservative Media Establishment*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
 13. Pariser, E.: *The Filter Bubble. What the Internet is hiding from you*. New York, NY: The Penguin Press, 2011.
 14. Gross, P.: A koholmányok és a digitális média. *Me.dok*, 12. évf. 2017, 5–15.
 15. Bawden, D.: *Why LIS doesn't have a quick fix for the post-factual society ... and why that's OK*. <https://theoccasionalinformationist.com/2017/02/02/why-lis-doesnt-have-a-quick-fix-for-the-post-factual-society-and-why-thats-ok/> (Utolsó megtekintés: 2018. november 8.)
 16. Bivens-Tatum, W.: *Libraries and the Enlightenment*. Duluth, MN: Library Juice Press, 2012. 187.
 17. Lásd: Az Európai Parlament és a Tanács 2013/37/EU irányelve (2013. június 26.) a közszféra információinak további felhasználásáról szóló 2003/98/EK irányelv módosításáról. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013L0037&from=EN> (Utolsó megtekintés: 2018. november 5.)
 18. <http://opusnet.hu/> (Utolsó megtekintés: 2018. november 5.)
 19. Az előadás prezentációja letölthető az alábbi címről: http://mekosztaly.oszk.hu/mia/doc/How_to_catalogue_a_web_archive.pptx (Utolsó megtekintés: 2018. november 5.)
 20. <https://ischools.org/> (Utolsó megtekintés: 2018. november 8.)
 21. <https://ec.europa.eu/jrc/en/digcomp/digital-competence-framework> (Utolsó megtekintés: 2018. november 8.)
-
-

Szommer Edit

Harcoltunk a kilencfejű sárkánnyal

„Jó, akkor most elindulunk. Felkészültél? Mert én készen állok! Mesebeli tarisznyádba bátorságot sütök neked hamuban, mert bátorság kell ahhoz, hogy egyedül végigmenj az úton, a Te utadon, Kicsi Manó, amit csak te tudsz bejárni. Én elkezdlek mesélni, és ha elakadsz menet közben, segítek, ne félj...”

(Mirtse Zsuzsa: Égforogató csodagyűrű)

A Budapest IX. Kerületi József Attila Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola hátrányos helyzetű, sajátos nevelésű igényű, beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő tanulóinak körében – egy irodalmi projekt keretében – kezdtünk el az alsó tagozatosoknak meséket mondani, az erre legmegfelelőbb környezetben, az iskola könyvtárában.

A csoportról

A foglalkozásokon 3.-4. osztályos hátrányos helyzetű gyerekek vettek részt, akik többségükben beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézséggel küzdenek, kiemelt figyelmet, különleges bánásmódot igényelnek. Fontos feladatunk volt, hogy olyan légkört teremtsünk, amelyben könnyen megnyílnak, és képesek lesznek az együttműködésre.

Nem hagyhattuk figyelmen kívül azt sem, hogy több kisgyermeknél komoly beszédértési probléma áll fenn, illetve fejletlen nyelvi készséggel rendelkeznek, és mindehhez társul, hogy tartós, koncentrált figyelmük rövid ideig tart.

Felkészültünk arra is, hogy mind a harmadik, mind a negyedik osztályos csoportban vannak olyan tanulók, akik részéről számítani lehetett lobbanékonyagra, agresszív megnyilvánulásra és a társak felé irányuló gúnyos megjegyzésekre.

A fő célunk tehát az anyanyelvi és a szociális kompetenciák fejlesztése volt, hiszen ezek a gyerekek nagyon ingerszegény környezetből érkeztek. Ahol mindennapi problé-

mát jelent a megélhetés, ott kevesebb figyelmet kap a tanulás és az iskolai teljesítmény. A szülők többségére nem jellemző, hogy minőségi időt töltsenek együtt gyermekeikkel.

Meseválasztás

A fentebb leírt problémákból adódóan olyan meséket szerettem volna bevinni a gyerekeknek, amelyek segítségével elindulhatnak majd az úton, ami segíti őket abban, hogy ne küzdelem, hanem élmény legyen számukra a tanulás és az ismeretszerzés, amelynek során megtapasztalhatják, hogy milyen nagyszerű érzés a társukra való odafigyelés, és átélhetik a csoportos együttlét örömét. Ahol feltárul számukra egy olyan világ, ami segítségükre lehet akkor, ha egyedül érzik magukat, ha olyan problémákkal találkoznak az életükben, amire egyedül nem találnak megoldást, és ahová bármikor eljuthatnak a mesék, az olvasás segítségével.

Mirtse Zsuzsa gyönyörűen illusztrált *Égforgató csodagyűrű* című mesekönyvét találtam erre a legalkalmasabbnak. Egyrészt éppen a könyv magával ragadó külleme miatt, de mindennél fontosabb szempont volt, hogy a benne rejlő mesék alkalmasak arra, hogy magukba szippantsák a mesét olvasó vagy mesét hallgató kisgyerekeket.

Ezek a mesék – amellet, hogy szép nyelvezetükkel gazdagítják az alsós gyermekek szókincsét és nyelvi kifejezőkészségét – alkalmasak arra, hogy segítségükkel legyőzzék azokat a tulajdonságokat, amelyek gátolják őket abban, hogy teljesebb, boldogabb életet élhessenek.

A kilenc sárkányfej meséje indított el minket az úton. *A Minden Ajtót Nyitó Varázskules* című mese meghallgatása előtt kiosztottuk a meshallgató medálokat, amelyek látszatra csak egy sárkányfejet ábrázoltak. A medálok igazi szerepére csak a foglalkozás végén derült fény. Miután megismerkedtek a manó lány történetével, kibonthatták a sárkányfejes medálokat, amelyek a kilences számot rejtették. Mindannyian boldogan vették tudomásul, hogy a kilences szám lóg a nyakukban. Ezután beszélgettünk ennek a számnak a jelentőségéről, miszerint a számmisztikában a kilences a tökéletesség, a teljesség száma. Ahhoz, hogy ezt a teljességet elérjük, és boldogabb életet élhessünk, meg kell küzdenünk sok olyan emberi tulajdonsággal, amelyek akadályoznak minket ennek megélésében. A mesekönyv meséinek segítségével különböző próbatételek elé állítottuk a gyerekeket, amelyek

Elkészült a kilencefejű sárkány

A gyerekek győztek, a sárkány fej nélkül maradt

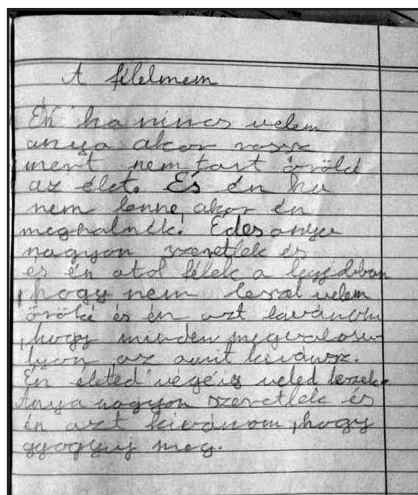
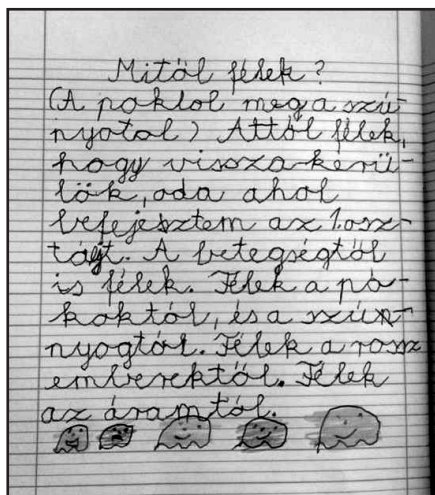
azt a célt szolgálták, hogy sikeresen legyőzzék a sárkány kilenc fejét, és megszerezzék az igazán örülni tudás képességét. A manók és tündérek világában szembetalálkoztak a hazugság, az önzés, a hiúság, a sértődékenység, a kételkedés, az álomtalanság, az idő, a félelem és a varázstalanság sárkányfejével.

Az első foglalkozás után közösen készítettük el a kilencfejű sárkányt, amivel aztán együtt szálltunk szembe, és a foglalkozássorozat végére mind a kilenc fejét sikerült levágnunk.

Minden foglalkozáson az adott mese megismerése után kérdések segítségével hívtuk elő a mesével, a szereplők tulajdonságaival és cselekedeteivel kapcsolatos érzéseiket, gondolataikat. Meglehető volt számunkra, hogy a hétköznapiakban önmagukat nehezen kifejezni tudó gyerekeket a történetek arra ösztönözték, hogy a saját életükből hozott példákat – eddig nem tapasztalt önállósággal – tartalmilag összefüggő mondatokban fogalmazzák meg. Passzív szókincsük aktivizálódott, elhangzottak olyan szavak, amelyeket addig nem hallottunk tőlük. Minden foglalkozás végén feladatot kaptak. Többek között nagyszerű mesebefejezések, mesék születtek, lerajzolták álmaik manóvárosát – pl. ahol hamburgert lehet halászni a tavakból, nyalókák és fagyik teremnek a fákon, vagy csodaautóval be lehet járni a világot.

Az álomtalanság sárkányfejével vívott csata során érdekes, egyedi álomfogók készültek, és a következő foglalkozásra mindenki elhozta az álmait, azokat is, amelyeket ébren álmodott.

A félelem sárkányfejével való küzdelem során megrendítően őszintén beszéltek a félelmeikről.

A varázstalanság sárkányfejének legyőzéséhez olyan varázsigék születtek, amelyekben a különleges varázsszavak mellett megfogalmazták a saját kívánságaikat. A hatásos varázslás érdekében dekoratív, kreatív varázspálcák készültek. A feladatokat legsikeresebben teljesítők közül került ki a hős, aki a következő foglalkozás elején levághatta a sárkány fejét, és két kisgyerek „varázscsokit” kapott. Az aznapi hősünket és a két jutalmazottat közösen választottuk ki. A foglalkozásokon a gyerekek tanulták az önmagukra és az egy-

másra való odafigyelést, egymás meghallgatását, egymás érzéseinek tiszteletben tartását és az együttgondolkodást. A mesék hallgatása során – a tanórákon az összpontosított figyelemre csak rövid ideig képes gyerekek – végig odaadó figyelmet tanúsítottak. Lelkesedésük határtalan volt, olyannyira, hogy otthon a manuális feladatok minél sikeresebb teljesítése érdekében segítségül hívták a szüleiket is, így vonódtak be a szülők szinte észrevétlenül a projektbe.

Hatottak a varázsigék, működtek a varázspálcák, ugyan nem a mesekönyvből, de előjött Zsuzsa néni

Jó érzés volt látni, hogy mennyire tudnak örülni egymás sikerének. Hatalmas, felejthetetlen élmény volt számukra a projektzárás, amelyen az erre az alkalomra készített varázspálcák és varázsigék segítségével elővarázsoltuk a „mesekönyvből” Mirtse Zsuzsát, aki beszélt nekünk a népmesékről, a mesekönyv születéséről, és tudatosította a gyerekekben, hogy a sárkány az igazán pusztító, rossz tulajdonságok jelképe, ezért minden sárkányfejtől meg kell szabadulni. Alkudozni nem szabad a sárkánnyal, hiszen nem élőlényről van szó.

Ezután Zsuzsával közösen értékeltük a gyerekek munkáját és kiosztottuk a jutalmakat. Két kisgyerek kapott égforgató csodagyűrűt, és négyen kaptak minden ajtót nyitó varázskulcsot azért, mert elindultak a jó úton, legyőzték az akadályokat, de a jelen élethelyzetükből adódóan nagy szükségük van még kapaszkodóra.

A kilences számot ábrázoló medált – szintén kapaszkodónak – minden kisgyerek megkapta. Sajnálkozva vették tudomásul, hogy ezzel az alkalommal a sárkányfejek meséinek a végére értünk. Valóban véget ért a mesékkel való közös munkánk, de a sárkányfejekkel való küzdelem tovább folytatódik. Elég felhívni a figyelmüket, amikor azt tapasztaljuk, hogy a sárkány valamelyik feje nőni kezd, máris jobban figyelnek önmagukra és egymásra is. Mint osztálytanítóknak, számunkra az volt kivételes hozadék a projektnek, a meséknek, hogy a gyerekek más, az eddig megszokottnál őszintébb, kedvesebb lényüket tárták elénk.

Életmű-bibliográfia Tüskés Tiborról

A 2009-ben, 79 éves korában elhunyt kiváló irodalomtörténész, kritikus, tanár, szerkesztő, könyvtáros teljes életművének, valamint a róla szóló szakirodalomnak (az újságcikkeknek is) bibliográfiai feltárása és átnyújtása az olvasók, kutatók remélhetőleg széles körének – emlékezetes és fontos szakmai eseménye ennek az esztendőnek. Tüskés Anna (a kutatásban elődei és segítői eredményeit is felhasználva) igazán remek munkát végzett a 2729 tételt rögzítő szakszerű és tartalmában színes életmű-bibliográfia tető alá hozásával.

A munka szerkezeti váza jól áttekinthető, praktikus és egyértelmű, azaz könnyen használható (a jó bibliográfia egyik fontos ismérve – a sok egyéb szakmai kíváncsalom mellett – éppen a praktikusság, azaz elsődlegesen a használó, a kereső szempontjainak a figyelembe vétele). Három nagy fejezet alkotja a gerincét. Az I. a Művek, a II. a Szakirodalom, a III. a Hatás- és kultusztörténet. Az I. fejezet (azaz a „művek”) tartalma a következő: *Önálló szerzői kötetek és ismertetéseik* (tehát mindegyik önálló kötet után közvetlenül következnek a róla megjelent ismertetések, kritikák, műbírálatok); aztán: *Szerkesztett, sajtó alá rendezett kötetek és ismertetéseik*; majd tovább: *Folyóirat- és könyvsorozat-szerkesztés*; ezt követik az *Elő- és utószavak, bevezetők, kísérszövegek*; majd a *Gyűjteményes kötetben megjelent írások*; aztán a *Periodikumokban* (tehát újságokban és folyóiratokban), *antológiákban, évkönyvekben megjelent írások*; továbbá az *Interjúk, nyilatkozatok, emlékezések, vallomások*; végül az *Idegen nyelven* megjelent írások. Ez tehát az első nagy fejezet. A II. nagy fejezet – tehát a Tüskés Tiborról szóló szakirodalom – az alábbiak szerint tagolódik: *Önálló kötetek és ismertetéseik; Tanulmányok, köszöntők, búcsúztatók, emlékezések; Periodikumokban megjelent hírek, tudósítások*; s végül a *Lexikon-szócikkek*. A III. fejezet, a hatás- és kultusztörténet: felsorolja az irodalmi, a képzőművészeti és a filmdokumentumokat, s megadja a nevét viselő intézmény- és emlékhelyeket. (A kötetet természetesen névmutató zárja.)

A témák futólagos azonosításai után máris előtűnik – különösen, ha figyeljük az egyes alfejezetek terjedelmét – Tüskés Tibor életművének vázlatos szerkezete. Nyomon követhető az *irodalom- és művelődéstörténész* (elsősorban az önálló szerzői művek); továbbá a *kritikus* (elsősorban a periodikumokban – újságokban, folyóiratokban – megjelent cikkek,

tanulmányok, valamint ezek gyűjteményei); aztán a *folyóirat- és könyvszerkesztő*; továbbá az *ismeretterjesztő, népművelő örök tanár*; valamint a *szociográfus*; s mindemellett kirajzolódik a *receptiótörténet* íve is: Tüskés Tibor életművének és szakmai mindennapjainak krónikája, fogadtatástörténete a pécsi, a dunántúli és az országos irodalmi és kulturális közéletben, valamint a napi sajtóban. Így azután bizvást mondhatjuk, hogy ez az életmű-bibliográfia betölti hivatását, rendeltetését.

Itt van tehát előttünk ez az olvasmánynak is élvezetes szakmunka, nézzük meg, mire és hogyan tudjuk használni! Például: próbáljuk meg – persze csak nagy vonalakban – rekonstruálni Tüskés Tibor szellemi arculatát. (Ezúttal nem egészen az életmű-bibliográfia rendszere és kronológiája szerint, hanem az egyes alkotói-szellemi területek kibontakozásának folyamatát követve.)

Az ötvenes évek közepétől, fiatal tanár korától kezdődik ez a nagy ívű és tartalmas írói pálya. Természetesen újság- és folyóiratcikkekkel. És persze – utólag visszanézve ez is lehet természetes – Pécsen és Pécsről. További megjegyezni való: igen nagy számban születtek ezek az újságokban és folyóiratokban megjelent írások. Láthatóan alapozó, tájékozódó, a saját szellemi környezetét és a hely kultúratörténetét is birtokba venni akaró, végül évtizedekig tartó, rendkívül sokrétű és színes, az országos napi- és hetilapokat, folyóiratokat is behálózó lendület volt ez. 1956-tól kezdődően összesen – nem tévedés – 1.739 írás! (Jóval később az egyik visszaemlékezésében [*A Jelenkor indulása. (1958-1964)*]. Tataháza, 1995. 10.] így írt a kezdetekről: „ha az ember egy idegen városban a sanyarú körülmények ellenére otthon akarja érezni magát, ismerje meg, búvárolja föl a város múltját, történelmi hagyományait. Bizonyára megtalálja azokat az előzményeket és értékeket, amelyek érdemessé teszik a maradást, amelyek feladatot és célt adnak az életre, a munkára, netán annak fölismerésére, hogy rá éppen ott van szükség.” Milyen jellemző mondatok ezek: Tüskés Tibornak az élet feladatait és a szakmát sérthetetlenül komolyan vevő szemléletéről és meggyőződéséről tanúskodnak.) Az első újságcikkének címe (a *Dunántúli Napló* irodalmi mellékletében): *Babits Mihály nyomában Pécsen*. A megjelenés dátuma: 1956. febr. 5. Tüskés Tibor 25-26 éves ekkor. Nagy (és állhatatos) erőbedobással indul: ebben az évben összesen 13 cikke jelent meg. S két év múlva, 1958-ban (egy esztendő alatt) már összesen 44 cikk, itt ebben a napilapban és másutt. (Például: *Jelenkor, Könyvtáros, Könyvbarát, Baranyai Művelődés*.) Majd később Budapesten és tulajdonképpen az egész országban megjelenik. (1984-ben például – egy év alatt – 68 kisebb-nagyobb cikket írt.) S a lapszerkesztők felől nézve: a magyar szellemi, irodalmi élet fölfigyelt Tüskés Tiborra; sokat foglalkoztatják. S ő szívesen dolgozik, újságíróként és recenzensként is.

És *szerkesztőként* is persze. Nagyon szerette ezt a foglalatosságot. 1958-tól kezdődik a különböző irodalmi és művelődéstörténeti témájú könyvek szerkesztése, sajtó alá rendezése. Kezdetben – s zömmel a folytatásban is – pécsi, somogyi, dunántúli kötődésekkel. Az első ilyen kötet a *Pécsi műzsa* (1958), amely irodalmi szemelvényeket tartalmaz. Később repertóriumok, bibliográfiák, valamint egyéni kötetek tartkítják s teljesítik ki ezt a sorozatot, amely összesen 48 tételt tesz ki ebben az életmű-bibliográfiában. Hogy neveket – e kötetek tárgyait, témáit – is említsünk ebből az igazán *könyvtárosi* műfajból (azaz kikeről is szóltak ezek az általa szerkesztett bibliográfiák, illetve egyéni összeállítások); nos hát: a bibliográfiák Csorba Győzőről, Kodolányi Jánosról, Szántó Tiborról; az összeállítások pedig (többek között): Hernádi Gyula válogatott versei, *Várkonyi Nándor emlékkönyv*, *Weörestől Weöresig*, Sértő Kálmán versei és elbeszélései, Csorba Győző válogatott versei,

Babits és Pécs, A fordító Csorba Győző, Martyn Ferenc levelei Takáts Gyulának, Tatay Sándor emlékezete, Veres Péter emlékezete, a Sorsunk antológia, Csorba Győző emléke, Weöres és Pécs, Szülőföldem, Kanizsa és így tovább.

Tüskés Tibor – régóta meggyőződéseim – a legnagyobb 20. századi szerkesztők közé tartozott. Többek között ehhez is kellett a széles körű és mély alapozású tájékozottság, valamint a megbízható értékítélet. A legemlékezetesebb, a legnagyobb szellemi nyomot hagyó folyóirat-szerkesztői munkája a pécsi *Jelenkor*hoz fűződik. 1959-től szerkesztőbizottsági tag, 1961 és 1964 között – harmincas éveinek elején – főszerkesztő volt. Két dokumentum-memoárfüzérben dolgozta fel itteni emlékeit, voltaképpen a folyóirat addigi történetét. (*Időrosta*, 1994, *A Jelenkor indulása*, 1995). Szerkesztette továbbá, két ciklusban is a *Somogy* című irodalmi folyóiratot (valamint szerkesztőségi tagja volt a *Távlato*knak). (S ne feledkezzünk meg a „Pannónia Könyvek” sorozatról sem!) Szerkesztőként – világnézetüktől függetlenül – helyet adott minden tehetségnek, ám szigorúan ügyelt a művek minőségére. Szerkesztői gyakorlatában nem vette figyelembe a hamu alatt tovább élő „népi” és „urbánus” ellentétet, ellenségeskedést sem. Vonzódott az új, a „modern” irányzatokhoz, s érdeklődése kiterjedt a társművészetekre, különösen a képzőművészetre. Többek között ezen tágas és színes szellemi arculata miatt szerették és becsülték a legnagyobbak is – és persze ugyanezekért kellett felelnie és egyszer nagyot buknia a honi „irodalom- és művészetpolitikai” csatamezőn.

S jöjjenek mindezek után a saját művek! Ezek valamennyien – majdnem természetes módon – a *Jelenkor*ral töltött főszerkesztői évei után születtek. Önálló szerzői kötetek száma összesen 93; első könyve 1968-ban jelent meg *A déli part* címmel, az utolsó 6 évvel a halála után, 2015-ben. Ezek az önálló kötetek több műfaji és témacsoportot jelentenek és képviselnek. E bibliográfiánk segítségével nyomon követhetjük Tüskés Tibor irodalomtörténeti és kritikai munkásságának geneziséjét, kibontakozását és elágazásait. Egyszerűen a teljességét. Fokozatosan vállalt mind nehezebb írói-gondolkodói feladatokat. Hosszú évekig – szép szerves folyamatként – a művelődéstörténet speciális műfajaiban (helyismeret-helytörténet, tájféldrajz és településtörténet, idegenforgalom) alkot életszerűen érdekes munkákat. Tudatos és célirányos lendülettel, bámulatos munkabírással. A hetvenes években például: *Nyár, erdő, kakukok* (baranyai útirajzok, 1973), *Abaliget és Orfű* (1974), *Mobács* (1976), *Siklós és vidéke* (1979), *Zalamente, Somogyország* (1979), és így tovább, a nyolcvanas években is. (Nem feledkezve meg szülőhelyéről sem: önálló kiadványa a *Szántód az irodalomban* (1981), és a *Szántódpuszta* (1989), továbbá több fejezettel szerepel a Maurer Teodóra szerkesztette *Szántód* című községtörténetben, melyet Szántód Község Önkormányzata adott ki 2007-ben.) Ezzel a tematikai sorozattal párhuzamosan születnek meg irodalmi és pedagógiai ismeretterjesztő, illetve szakdidaktikai munkái. (Nem felejtendő szempont: Tüskés Tibor jó pár évig a pécsi Janus Pannonius Gimnázium tanára volt.) Lássuk csak! *Irodalmi nevelés a tanórán kívül* (1969), *Kortárs irodalom a középiskolában* (1970), *Tizenkét óra filmesztétika. Módszertani segédkönyv az iskolatelevízió filmesztétikai adásaihoz*. (1971). S közelebb az irodalomhoz: *Így élt Zrínyi Miklós* (1973), *Versről versre. Az újabb magyar líra megközelítése*. (1976) S újra és újra Pécs: *Vallomás a városról* (1970), *A pécsi irodalom kistükrére* (1970), *Pécs irodalmi emlékhelyei* (1971), *Nagyváros születik* (1975). (Jóval később összesen négy kötetben jelent meg a város 20. századi irodalmi múltját és jelenét taglaló tanulmányosorozata [*A város és írója*. 2002., 2006., 2009., 2015.] S gondol a *testvérművészkora*, a képzőművészetre is (máshogyan fogalmazva fáradhatatlanul kutat és ír): *Műteremben*

(1978), *Testvérműzsák* (1979), *Triptichon. Irodalom, művészet, hagyomány* (1986). (Ez utóbbiról például 17 recenzió jelent meg. Ezeket a recenziókat különben közvetlenül a tartalmat is föltáró kötetleírások után sorolja fel bibliográfiánk.)

E munkákat feltűnő gyakorisággal követik a kritikai visszhangok, fogadtatások. Már a korai köteteket is érdeklődéssel és elismerően fogadja a szakmai, illetve a tágabb értelemben vett kulturális sajtó. Helyben is, és ami talán még meggyőzőbb: budapesti, valamint megyeszékhelyi lapokban, folyóiratokban is. Csak egyetlen gyors példa: már *A pécsi irodalom kistükre* című, 1970-ben megjelent, helytörténetinek is nevezhető munkáról ismertetést, kritikát, közölt a szombathelyi irodalmi folyóirat, az *Életünk*, a debreceni *Alföld* folyóirat, a kecskeméti *Petőfi Népe* című napilap, az *Irodalomtörténeti Közlemények* című budapesti szakfolyóirat, valamint a pécsi *Jelenkor* folyóirat és a szintén pécsi *Dunántúli Napló* című napilap. A negyvenes éveit kezdő fiatal tanár, volt főszerkesztő tehát nem panaszkodhatott: a hetvenes évekre országosan ismert íróvá, irodalomtörténésszé vált. (A periodikumokban megjelent róla szóló egyéb hírek és tudósítások, róla szóló újságcikkek egyébként 1954 és 2018 között összesen 490-re rúgnak!)

A fentebb bemutatott szakmai és hírnévbeli alapozások után fordult rá igazából Tüskés Tibor a 20. századi, az akkor jelenkori magyar irodalomtörténeti munkáinak megírására. Komoly sikere volt 1980-ban a *Mérték és mű* címmel megjelent tanulmánygyűjteményének, amelyben magyar írókról, költőkről adott érzékletes portrékat. (A kötetet 15 [!] recenzió, kritika, műbíráló követte, ami azt is jelenti egyszersmind, hogy annak idején a „szakma” és a közvélemény is sokkal nagyobb érdeklődést tanúsított a friss és értékes munkák iránt, mint manapság.) Ezt a tanulmánykötetet követte 1981-ben a nagyra becsült pécsi költő barátáról, Csorba Győzőről szóló kismonográfia (a jó hírű „Kortársaink” sorozatban); majd az *Illyés Gyula alkotásai és vallomásai tükrében* című kötet (1983) (amelyről 17 kritikai írást számolhatunk össze). Még ebben az évben napvilágot látott a Nagy Lászlóról szóló könyv (21 kritikai írás kísérte), majd következett a *Pilinszky János alkotásai és vallomásai tükrében*. (1986; 16 kritikai írás jelent meg róla.) Végül, 1988-ban – ismét a „Kortársaink” sorozatban – a személyében is nagyra becsült Rónay Györgyről szóló könyve látott napvilágot. S ha földidezzük az imént itt felvonultatott neveket (Csorba, Illyés, Nagy László, Pilinszky, Rónay) az is jól látható, hogy Tüskés Tibor számára – említettük már – nem az ideológiai „hovatartozás” volt a kiválasztás szempontja, hanem – valamennyi esetben – az irodalmi, a művészeti, a költészeti érték, azaz az életmű maga.

A kilencvenes években Tüskés Tibor újabb formáját találta meg a kortárs irodalomról való rendszeres szólásnak. Saját korábbi írásait rostálta át, s egy-egy személyiség köré szervezve-formálta tanulmánykötetekké ezeket az írásokat. Így született meg elsőként a *Kedves professzor úr. Írások Fülep Lajosról* című összeállítása 1995-ben, majd jött a többi kötet: *A hasznos szép költője* (Takáts Gyuláról) 1996-ban, aztán a Csorba Győző költői kiteljesedéséről szóló *Az utolsó évszak* (1997), s ugyanebben az évben az *M. F. mester*, vagyis írásai Martyn Ferencről, majd a talán legközelebbi barátjáról, Fodor Andrásról írott tanulmányainak gyűjteménye az *Egy költészet horizontja* (1999-ben). (A Mészöly Miklósról szóló összeállítása: *Az ablakmosó és a többiek* halála után, 2010-ben jelent meg.) Ez a saját tanulmányait újra rendszerező figyelme néhány klasszikusra is kiterjedt a 2000-es évek elején: Németh Lászlóra (*Az édenalapító*, 2001); Weöres Sándorra (*A határtalan énekes*, 2003) és Kodolányi Jánosra (*Az újraolvasott Kodolányi*, 2006).

További irodalomtörténeti, műelemző és esszékötetei közül fontos még megemlíteni a *Becsöngettek* című műelemzés kötetet (1997); a *Jelbeszéd* (1994) és a *Közelítések* című (1999) irodalmi tanulmányokat; *Az exponált idő* esszéit, portréit (2000); valamint a *Két nemzedék* című esszé- és tanulmánykötetét (2004).

Közismert, hogy Tüskés Tibor nagy levelező volt. Ennek az igen széles körű levelezésnek a nagy többsége még nem jelent meg kötetben, ám örülnünk kell annak a két gyűjteménynek, amelyek viszont – a pécsi Pro Pannonia kiadó jóvoltából – már megjelentek. Időben először a Mészöly Miklóssal folytatott levélváltások láttak napvilágot (2005-ben), majd három vastkos kötetben a 38 évet átfogó Fodor András – Tüskés Tibor-levelezés (1959-1997) jelent meg. (2008-2010). Ez utóbbi a nagy magyar levelezésgyűjtemények jeles része, az átúvelt korszakok, benne a magyar kulturális közélet színes krónikája, továbbá mind Fodor András, mind Tüskés Tibor megismerésének elsődleges tájékoztató forrása.

Tüskés Tibor válogatott bibliográfia. Összeáll. Tüskés Anna. Kiad. a reciti, az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének tartalomszolgáltató portálja. Bp., 2018. Elérhető: <http://reciti.hu/wp-content/uploads/ttbib.pdf>

Monostori Imre

